

ฉันจะเป็น นักส่งเสริมมืออาชีพ

(ฉบับคู่มือการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม)

คำนำ

การจัดเวทีชุมชนคือหัวใจสำคัญของการทำงานในพื้นที่ เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและขับเคลื่อนการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การจัดเวทีให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องอาศัยทักษะ การวางแผน และความเข้าใจอย่างเป็นระบบ

คณะทำงานจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) จึงได้ร่วมกันถอดบทเรียนและรวบรวมประสบการณ์จากการปฏิบัติงานจริง นำมาจัดทำเป็น "คู่มือการจัดเวทีชุมชน" ฉบับนี้ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและเข้าถึงง่าย โดยครอบคลุมตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมความพร้อม เทคนิคการเป็นวิทยากรกระบวนการที่ช่วยกระตุ้นการมีส่วนร่วม ไปจนถึงการสรุปผลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

คณะทำงานฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือเล่มนี้จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมความมั่นใจและเพิ่มศักยภาพให้กับผู้ปฏิบัติงานทุกท่าน ในการลงพื้นที่จัดเวทีชุมชนให้ประสบความสำเร็จและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

คณะทำงานจัดการความรู้ (KM)

สำนักงานเกษตรจังหวัดพิจิตร

สิงหาคม 2569

คำนำ

หนังสือเล่มนี้ตั้งใจเขียนให้อ่านสบายๆ ไว้แถมกาแฟยามเช้าหรือชาไทยตอนบ่าย หนังสือเล่มนี้มีที่มาจากสำนักงานเกษตรจังหวัดพิจิตร ซึ่งได้รับโจทย์จากกรมส่งเสริมการเกษตร ให้ดำเนินการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) ของหน่วยงาน คณะทำงานจัดการความรู้สำนักงานเกษตรจังหวัดพิจิตร จึงเลือกหัวข้อ "การจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม" เนื่องจากจะมีประโยชน์กับน้องๆ นักส่งเสริมการเกษตร

โดยให้น้องใหม่นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรที่บรรจุไม่ถึง 2 ปี และน้องๆ ที่เข้าร่วมโครงการนักส่งเสริมมืออาชีพ มาร่วมฝึกการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยฝึกปฏิบัติจริงในพื้นที่ผ่าน 3 เวทีด้วยกัน

แต่ก็ยังพบว่าบางขั้นตอนยังไม่กระจ่างนัก รวมถึงเทคนิคการใช้เครื่องมือชุมชนที่ยังใช้ไม่คล่อง ทางสำนักงานเกษตรจังหวัดพิจิตรจึงคิดว่าน่าจะมีคู่มือสักเล่ม เพื่อให้้องๆ ที่บรรจุใหม่หรือเกษตรกรตำบลที่สนใจ ได้นำไปศึกษาและนำไปใช้ในพื้นที่จริง

หนังสือเล่มนี้จึงคลอดออกมาเพื่อรวบรวมขั้นตอนและเทคนิคการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ผ่านเครื่องมือหลัก "เพิ่มทิศสร้างสุข" และ "Smart A4" ของ ดร.ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ ประธานมูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน

ซึ่งทั้งสองเครื่องมือเชื่อมโยงกันตั้งแต่การกำหนดเป้าหมายร่วม การประเมินกลุ่ม จนถึงการได้มาซึ่งแผนงานเพื่อพัฒนาชุมชนและแก้โจทย์ปัญหาของเกษตรกรในพื้นที่

ทำไมเราถึงต้องเรียนรู้การใช้เครื่องมือสำหรับการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม? นั่นก็เพราะเราต้องใช้เครื่องมือเหล่านี้เพื่อแฉ่ความคิดของเกษตรกร "เปลือยความต้องการและปัญหา" ของผู้คนในชุมชนออกมา และเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา เร็ว - ช้า - หนัก - เบา

ไม่ว่าจะผ่านเวทีแปลงใหญ่ เวทีวิสาหกิจชุมชน เวทีเกษตรกรผู้นำของศพก. หรือเวทีโรงเรียนเกษตรกร ทุกเวทีล้วนต้องผ่านกระบวนการระดมความคิดผ่านการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วมทั้งนั้น

นอกจากนี้ยังต้องบูรณาการร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่อีกด้วย ทั้งการทำแผนประจำหมู่บ้าน แผนประจำตำบล แผนประจำอำเภอ ตัวอย่างเช่น การร่วมกับกระทรวงมหาดไทยในการจัดทำแผน "One Plan" หรือแผนหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นแนวคิดและกลไกการบูรณาการจัดทำแผนพัฒนาในระดับพื้นที่ ตั้งแต่จังหวัดลงมาถึงหมู่บ้าน

"เวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม" นี้แหละคือหัวใจสำคัญ เป็น "กระดุมเม็ดแรก" ของการทำแผน One Plan เลยครับ ถ้าไม่มีเวทีนี้ แผนที่ได้ก็จะเป็นเพียงแผนที่คิดเองบนหอคอยงาช้าง ไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน การพัฒนาประเทศที่แท้จริงควรเริ่มต้นจากจุดนี้

การจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม จึงเป็น "ด่านแรก" ในการขับเคลื่อนการทำงานของกรมส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาประเทศเลยทีเดียว

ถ้าในถุยามของนักส่งเสริมการเกษตรมีเครื่องมือดีๆ ติดไว้ จะไปจัด
เวทีชุมชนที่ไหน ตอนไหน เมื่อไหร่ ก็สบายตัว ไม่ต้องพะว้าพะวงอะไรอีก ลุย
ได้เลยเต็มที่

ขอขอบคุณพี่ๆ เพื่อนๆ น้องๆ ชาวส่งเสริมการเกษตรทุกท่านที่ร่วมทำ
เวทีด้วยกันมา รวมถึงครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ช่วยแนะนำให้แนวทางในการจัด
เวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ให้เทคนิคดีๆ จนรวบรวมถ่ายทอดมาเป็นหนังสือเล่ม
นี้

ขอขอบคุณท่าน ดร.ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ ประธานมูลนิธิพลัง
นิเวศและชุมชน ที่ได้มอบเครื่องมือ **เข็มทิศสร้างสุข** กับ Smart A4 สำหรับ
การจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม และยังช่วยตรวจทานแก้ไขหนังสือเล่มนี้ให้
สมบูรณ์น่าอ่านยิ่งขึ้น

ขอบคุณหัวหน้าสามารถ เดชบุญ เกษตรจังหวัดพิจิตร ที่เห็น
ความสำคัญให้ดำเนินการจัดการความรู้ในเรื่องการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วน
ร่วม และจัดทำคู่มือเพื่อให้นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมือใหม่ใส่กระเป๋าเข้า
พื้นที่ได้อย่างมั่นใจ

ผมหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อทุกท่านที่แวะมาหยิบหนังสือแล้วหยิบย่อนั่งเปิดอ่านแอมกาแฟหรือชาไทย อ่านเพลินๆ พอที่จะเป็นแนวทางในการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ปฏิบัติงานได้

เพราะ... "เวทีสร้างคน คนสร้างประเทศ"

กิตติพงษ์ ทิพย์ปัญญา

26 พฤษภาคม 2569

ผู้เรียบเรียง

คำนิยาม

แผนฯ 1 หวังกระจายความเจริญไปสู่ชนบทและสร้างรายได้ พ.ศ. 2504
ผู้ใหญ่ลีตักทองประชุม...ทางการเขาสั่งมาว่า ให้ชานาเลี้ยงเปิดและสุกร...
ผู้ใหญ่ลีลุกขึ้นตอบทันใด สุกรนั้นไซ้คือหมาน้อยธรรมดา...

ก่อนยกร่างแผนฯ 8 สภาพัฒนาสรุปว่า เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน ผมขอแย้งครับ รวยกระจุก จนกระจาย สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน

ปี 2538 ผมโชคดี เข้าร่วมยกร่างแผนฯ 8 เราได้ กระบวนทัศน์ใหม่ คือ AFP หมายถึง การพัฒนาเชิงพื้นที่ (A - Area) บูรณาการภาคีเครือข่าย (F - Function) และใช้การมีส่วนร่วม (P - Participation)

พื้นที่ หมายถึง ภูมิสังคม มี 2 ส่วนคือ ภูมิ – ดิน น้ำ ลม ไฟ และสังคม – ความเชื่อ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม

สภาพัฒนาจัด เวทีประชาคมแผนฯ 8 ทุกเดือน มี ศ.เกียรติคุณ นพ. ประเวศ วะสี เป็นประธาน เพื่อให้เข้าใจและเอา AFP ไปใช้ได้จริงในวงกว้าง

เวทีฯ เดือนกรกฎาคม 2540 แนะนำให้โฟกัสลงไป AFP - ระดับตำบล เพื่อให้การพัฒนาตรงความต้องการ และแก้ปัญหาของชุมชนได้จริง เนื่องจาก ภูมิสังคม มีความแตกต่างหลากหลาย อีกทั้ง บริบทชุมชน ก็เปลี่ยนแปลงเร็ว

การจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม จึงไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่คำถามคือ ชุมชนมีส่วนร่วมในระดับใด ต่ำสุด ได้รับข้อมูลข่าวสาร หรือ สูงสุด เป็นผู้ตัดสินใจ

การพัฒนาประเทศไทยเหมือนพายเรือในอ่าง ผมคิดว่ามี 3 ปัญหา ได้แก่
คนทำไม่ได้คิด คนคิดไม่ได้ทำ ขาดเป้าหมาย และ คิดแยกส่วน

ปี 2542 ผมจึงเสนอ 5ร เพื่อ ระเบิดจากข้างใน โดยให้ คนทำเป็นคนคิด
และ เปิดพื้นที่ เพื่อสร้าง สังคมแห่งการเรียนรู้ของเกษตรกรและภาค
เครือข่าย ชอบเรียกสั้นๆ ว่า SOCIAL LAB

5ร ประกอบด้วย รวมคน – พลังใจ ร่วมคิด – พลังความคิด ร่วมทำ –
พลังการจัดการ ร่วมสรุปบทเรียน – พลังปัญญา และ ร่วมรับผล – พลังปิติ

เครื่องมือวางแผน เชื่อมทิศสร้างสุข และ SMART A4 ถูกออกแบบมาให้
เกษตรกรใช้ ร่วมคิด ช่วยให้คิดได้อย่างเป็นระบบ และสามารถจัดลำดับ
ความสำคัญ เร็ว ช้า หนัก เบา ผลลัพธ์ที่ได้จึง เร็ว ถูก ดี

เวทีเดียว 3 ชั่วโมงก็สร้าง Quick Win ได้ เกษตรกร ร่วมคิด ตั้งแต่
กำหนด เป้าหมายร่วม ไปจนถึงจัดทำ แผนปฏิบัติการ บนฐาน คิดพึ่งตนเอง
แล้วสร้าง หลักสูตรการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับปฏิทินการปลูกพืช

ทุกอาชีพต้องการมีสินค้าหรือให้บริการที่ ต้นทุน สู้อึด คุณภาพ สู้อึด และ
มี จุดเด่น ซึ่งต้องปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง พรงนี้ต้องดีกว่าวันนี้ นั่นก็คือ เรียนรู้
ตลอดชีวิต ทำให้ ชุมชนฐานรากเข้มแข็ง สังคมไทย อยู่เย็นเป็นสุข

ขอขอบคุณ ทีมเกษตรพิจิตร ที่มุ่งมั่น ตั้งใจ สละเวลาเรียบเรียงคู่มือฯ นี้
จาก ร่วมสรุปบทเรียน ประสบการณ์ตรงของน้องๆ กษต. จ.พิจิตร นครสวรรค์
กำแพงเพชร ฯลฯ ตั้งแต่ปี 2563 บางคนขึ้นเป็น กษอ. แล้ว

ผมมั่นใจว่าคู่มือฯ นี้ ใช้ง่าย ได้ประโยชน์ จึงขอฝาก ผอ.บ. กำนัน อบต.
โรงเรียน รพ.สต. รวมทั้งคณาจารย์ด้านการศึกษา ส่งเสริมการเกษตร พัฒนา
ชุมชน ฯลฯ นำไปทดลองประยุกต์ใช้ด้วยครับ

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์

23 พ.ค. 2569

บทที่หนึ่ง

จอมยุทธ์ตกเขา

การจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม

นักส่งเสริมการเกษตร เราคุ้นและเห็นอยู่ในคู่มือ

คู่มือโครงการประจำปีงบประมาณ ไม่ว่าปีไหนๆ

ในคู่มือโครงการเขียนไว้ชัดเจนดีว่า

ต้องจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม

แค่นั้นเลย

แต่ไม่มีต่อ ไม่มีขั้นตอน ไม่มีคำอธิบายว่าจะเริ่มตรงไหน

ใช้เวลาเท่าไร เตรียมอะไรบ้าง และที่สำคัญที่สุดคือ...

“มีส่วนร่วม”

นั่นหมายความว่าอะไรกันแน่

เกษตรตำบลที่บรรจุใหม่ส่วนใหญ่

จะทำสิ่งเดียวกันเมื่อเผชิญโจทย์แบบนี้ คือ...เดินไปถามรุ่นพี่
รุ่นพี่ให้คำตอบเพียงสั้นๆ

“ไปถามความต้องการ ให้เขายกมือถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐาน

“อ้อ” “อย่าลืมทำรายงานการประชุมไว้ด้วยนะ ป้องกันตัวเรา”

เป็นคำพูดที่สั้นๆ แต่เต็มไปด้วยความห่วงใย

แล้วรุ่นพี่ก็ก้มหน้าก้มตาทำงาน

อันเป็นที่รักของเขาต่อไป

เป็นอันว่าจบพิธีกรรมเรื่องการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ฟังดูสั้น ฟังดูไม่ช่วยอะไร

แต่ถ้าคิดดูให้ดี... นั่นคือคำตอบที่ซื่อสัตย์ที่สุดที่จะได้รับในสถานการณ์นั้น

เพราะความจริงก็คือรุ่นพี่ส่วนใหญ่ก็ไมรู้เหมือนกัน

ทำได้เพียงตามโจทย์จากคู่มือ ก็แค่นั้นเอง

หนังสือหนังหา ที่พอจะเสาะหามาอ่านได้ พบว่า
ไม่มีคัมภีร์เล่มไหนในระบบราชการไทยเขียนบอกไว้อย่างชัดเจนว่า
การจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วมนั้นต้องทำอะไร
มันคงจะง่ายถ้า

“กระโดดตกเหว”

ต้องขาหักเสียก่อนจึงจะได้พบผู้รู้ที่หลบซ่อนตัวอยู่ในถ้ำริมเหวนั้น
แล้วปรมาจารย์

ก็ถ่ายทอดเคล็ดลับวิชากระบวนท่า การจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม
ให้สัก สี่ห้าท่ากระบวนท่า ฝึกเสร็จก็กระโดดตัวลอยมาที่ศาลาวัด
จัดเวทีชุมชนแบบมีส่วน ด้วยกระบวนท่าที่ถูกถ่ายทอดมา
แต่ชีวิตจริง ไขเหมือนอย่างหนังกำลังภายใน

เกษตรตำบลบรรจุใหม่

ต้องเผชิญการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ด้วยอาการตัวสั่นนั่งงอท่ามกลางสายตาเกษตรกรนับสิบนับร้อยคู่
เพียงลำพัง

จะบอกว่าไม่มีทางออกเลยก็ไม่ถูกต้องนัก

กรมส่งเสริมการเกษตรมีโครงการนักส่งเสริมมืออาชีพ

จัดทุกปีอย่างสม่ำเสมอ มีเนื้อหาดี มีวิทยากรที่รู้จริง

และถ้าได้เข้าอบรมก็จะได้รับความรู้เรื่องการจัดเวทีชุมชนกลับมาไม่น้อย

แต่ก็นั่นแหละ...

เด็กบรรจุนใหม่ที่ไหนกันเล่าจะได้เข้าไปอบรมโครงการนี้ตั้งแต่ปีแรก

คงต้องรอไปอีกหลายปีจนกว่าจะถึงคิว

และระหว่างที่รอนั้น โจทย์ในคู่มือโครงการก็ยังคงรออยู่เหมือนกัน

ต่างกันตรงที่... โจทย์ไม่รอนาน ต้องทำทันที

ว่ากันตามจริงสถานการณ์เช่นนี้
ก็ไม่ต่างอะไรกับการที่มีคนบอกให้ว่ายน้ำข้ามแม่น้ำ
แต่ไม่ได้สอนการว่ายน้ำ
แล้วก็ยืนรออยู่ที่ฝั่งโน้น
คอยดูอยู่ว่าจะข้ามมาได้หรือเปล่า
และนั่นคือเหตุผลที่หนังสือเล่มนี้มีอยู่
ไม่ใช่ทฤษฎี ไม่ใช่วิชาการ
ไม่ใช่สิ่งที่เขียนขึ้นในห้องแอร์
โดยคนที่ไม่เคยเห็นหน้าชาวบ้าน
แต่คือสิ่งที่ได้เรียนรู้มาจากการลงพื้นที่จริง
ผิดพลาดจริง เจ็บปวดจริง
และค่อยๆ เข้าใจว่าเวทีชุมชนที่แท้จริงนั้นหน้าตาเป็นอย่างไร
อ่านแล้วอาจไม่ได้คำตอบทุกอย่าง
เพราะผู้เขียนเอง
ก็ต้องศึกษาร่ำเรียนจนเกษียณอายุราชการเหมือนกัน
แต่อย่างน้อยก็รู้ว่าต้องเริ่มตรงไหน
และบางทีนั้นก็เพียงพอแล้ว
สำหรับวันแรกของการลงพื้นที่
ของเกษตรกรตำบลหน้าใหม่

บทที่สอง

กระดาษฟางเอียง

กระดาษฟางม้วนหนึ่งนั้นหนักกว่าที่คิด

ไม่ใช่เพราะน้ำหนักของกระดาษ

แต่เพราะน้ำหนักของความไม่รู้ที่ม้วนอยู่ข้างใน

วางพาดไหล่ขึ้นรถกระบะไปกับ โครงการที่ท่องจำในหัวเตรียมมาสองชาติได้
ท่องจนขึ้นใจ เพราะกลัวพูดผิดพูดพลาดต่อหน้าเกษตรกรแล้วหน้าแตก

ศาลาหมู่บ้านในเวลาบ่ายต้นนั้นมีกลิ่นของไม้เก่า

และความเงียบที่กำลังรอให้มีใครมาทำให้มันวุ่นวาย

เก้าอี้พลาสติกสีส้มเรียงกันเป็นแถวอย่างที่เคยเห็น

ในทุกการประชุมทุกแห่งหนในประเทศนี้

ห้าแถว แถวละห้าตัว เป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างที่ระบบราชการชื่นชอบ

กระต่ายฟางคลีออกมาติดกระดาน... เอียง
สายตาเอียงก็ไม่ แต่มันเอียง ดึงให้ตรง มันก็ยังเอียง ปล่อยทิ้งไว้สักครู่แล้วเดิน
ถอยออกมามองภาพรวม ก็ยังเอียงอยู่นั่นเอง
ราวกับว่ากระต่ายฟางมีความเห็นเป็นของตัวเองว่าโลกนี้ควรเอนไปทางซ้ายสัก
สิบบองศา ปล่อยมันไป...

ปากกาเคมีขีดตารางสามช่อง ช่องก็ไม่เคยตรง
เส้นก็ไม่เคยขนาน แต่ก็พอรู้ว่านี่คือตาราง
เขียนหัวข้อ เขียนวัตถุประสงค์
เขียนเป้าหมายที่ศึกษามาจนตาลาย เขียนขั้นตอน เขียนวิธีการ ทุกอย่างที่ได้
ทำการบ้านมาสองชาติถูกย่อลงในกระต่ายฟางผืนนั้น
เอียงทั้งผืน

เกษตรกรทยอยมานั่งอย่างทีเกษตรกรมักทำ

คือมานั่งอยู่ตรงนั้นโดยที่ยังไม่แน่ใจว่าตัวเองมาทำไม

น้ำเย็นเจี๊ยบในถุงพลาสติกวางเรียงไว้หน้าโต๊ะ

ดูดีอยู่สักครู่ก่อนที่ความชื้นจะทำให้ถุงมันเปียกแฉะ

เย็นเก้ๆ กังๆ อยู่หน้ากระดานฟางนั้น

ยิ้มแบบที่คนไม่มั่นใจยิ้ม คือยิ้มกว้างเกินไปและนานเกินไปจนกล้ามเนื้อเริ่มสั่น
แล้วก็เริ่มพูด

พูดได้ดีพอสมควรสำหรับคนที่ใจสั้น วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ขั้นตอน วิธีการ
ทุกอย่างออกมาตามลำดับที่ท่องไว้

เกษตรกรนั่งฟังด้วยสีหน้าที่อ่านไม่ออกว่าสนใจ หรือกำลังคิดเรื่องอื่น

แล้วก็ถึงตอนที่ต้องถาม... “เออ — ท่านต้องการอะไรกันครับ?”

เสียงเจี๊ยบ

ไม่ใช่ความเจ็บแบบที่คนกำลังคิด

แต่เป็นความเจ็บแบบที่คนกำลังรอให้คนอื่นพูดก่อน

เกษตรกรรมองหน้ากัน มองกระดาดฟางเอียง

มองน้ำเย็นเจ็บที่ถุงเริ่มเปียก

แล้วเสียงก็ดังมาจากด้านข้างซ้าย “เชิญครับ ท่านผู้ใหญ่”

ผู้ใหญ่บ้านพูด และสิ่งที่ท่านพูดนั้นก็คือสิ่งที่ท่านคิดและอยากจะทำ

ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องเลว เพราะท่านรู้จักหมู่บ้านนี้มานานกว่าเกษตรตำบล

ที่ยืนอยู่หน้ากระดาดฟางเอียงนั้น จะเคยรู้จักในชีวิตนี้

แต่ลูกบ้านที่นั่งเรียงกันเป็นแถวห้าแถว นั้น ทำตาปริบ

ไม่ใช่ตาปริบแบบเห็นด้วย แต่เป็นตาปริบแบบที่คนทำ เมื่อไม่ยอมพูดในที่ที่

ไม่ปลอดภัยพอจะพูด

“อ้าว — ยกมือรับรองหน่อยครับ”

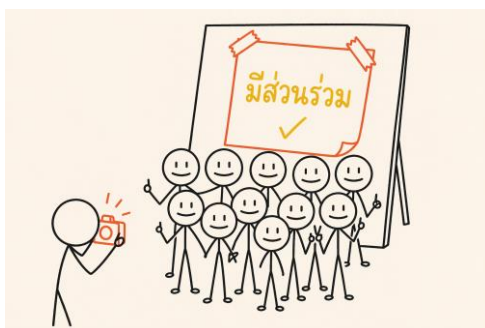
มียกขึ้น... ไม่ทั้งหมด แต่พอให้เรียกว่ามติได้

ถ่ายรูปหมู่หน้ากระดาดฟางเอียง

ยิ้มทุกคนยิ้มแบบที่ยิ้มในรูปถ่ายราชการ

คือยิ้มแข็งและตาไม่ยิ้มด้วย

ม้วนกระดาดฟาง เดินออกจากศาลา ขึ้นรถกระบะกลับ

นั่นแหละคือเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ฉบับที่ใช้กันจริงในสนามจริง

มีส่วนร่วมของเกษตรกรตำบลหนึ่งคน

ผู้ใหญ่บ้านหนึ่งคน และกระต่ายฟางหนึ่งฝืนที่เอียงตลอดงาน

ส่วนเกษตรกรรหัสลับคนที่นั่งอยู่บนเก้าอี้พลาสติกสีส้มนั้น

มีส่วนร่วมในระดับที่เก้าอี้มีส่วนร่วม คือ... ถูกใช้งาน ถูกนับ และไม่มีใครถาม

ความเห็นอย่างจริงจัง

แต่คำถามที่น่าสนใจกว่านั้นคือ ถ้าสิ่งที่เกิดขึ้นในศาลาวັນนั้นคือการมีส่วนร่วม

แล้วการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้นหน้าตาเป็นอย่างไร?

บทที่สาม

ความหมายที่แท้จริง

หลังจากเดินออกจากศาลาพร้อมกระดาดขางม้วนนั้น

มีคำถามติดมาด้วยอีกม้วนหนึ่ง

ม้วนที่สองนั้นไม่มีน้ำหนักร... แต่หนักกว่า

ถ้าสิ่งที่เกิดขึ้นในศาลาวันนั้นไม่ใช่การมีส่วนร่วมที่แท้จริง

แล้วการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้นหน้าตาเป็นอย่างไรกันแน่

คำถามนั้นวนอยู่ในหัวนานพอสมควร จนวันหนึ่งได้ยินประโยคหนึ่งในการ
อบรม ไม่จำแล้วว่าใครพูด แต่จำได้ว่ามัน "คลิก"

“อย่าเอาความรู้ไปยึดเยียด แต่ให้เอาความจริงมาคุยกัน”

แค่นั้นเอง ทุกอย่างชัดขึ้น

ประโยคนั้นเป็นของ นพ.ประเวศ วะสี

หนึ่งในนักคิดด้านการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย

แนวคิดของท่านที่เรียกว่า “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา”

นั่นเชื่อว่าถ้าคนในชุมชนมีความรู้เท่าทันและรวมตัวกันได้

พวกเขาจะแก้ปัญหาที่ดูใหญ่โตเหมือนภูเขาได้ด้วยตัวเอง

แต่เงื่อนไขสำคัญคือ... ต้องให้เขาคิดและพูดเอง ไม่ใช่รับคำตอบสำเร็จรูปจากข้างนอกฟังดูง่าย แต่ทำยาก เพราะสัญชาตญาณของคนที่เตรียมการมาอย่างดีนั้นคือการอยากบอก อยากสอน อยากให้จบเร็ว

และนั่นแหละคือกับดักที่เกษตรกรตำบลบรรจู้ใหม่แทบทุกคนติดอยู่โดยไม่รู้ตัว รวมถึงคนเขียนหนังสือเล่มนี้ด้วย

...

ดร.ทวีศักดิ์ นพเกษร อีกหนึ่งปรมาจารย์ที่สร้างเครื่องมือชื่อ AIC ขึ้นมานั้น สอนเรื่องเดียวกันแต่พูดต่างออกไปว่า

“สร้างบรรยากาศให้ทุกคนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ และมีความหมาย”

หน้าที่ของกระบวนการในแนวคิดของท่านคือ “ชวนคิด ชวนคุย ชวนทำ”

โดยเริ่มจากการยอมรับคุณค่าของกันและกันก่อน แล้วค่อยเปิดให้ทุกคนแสดงไฉ่เดียว แล้วจึงตกลงร่วมกันว่าจะทำอะไร

ลำดับสามขั้นนั้นดูง่าย แต่มีความหมายลึกอยู่ในนั้น เพราะถ้าข้ามขั้นแรกไป คนที่รู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองไม่มีคุณค่าพอก็จะไม่พูด และถ้าไม่พูด ขั้นที่สองก็ไม่มีมีความหมายนั้นคือเหตุผลที่เวทีหลายแห่งเงียบ ไม่ใช่เพราะเกษตรกรไม่มีความคิด แต่เพราะไม่มีพื้นที่ “ไม่มีใครเปิดพื้นที่” พอให้เขาพูด

ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช พูดถึงสิ่งที่ท่านเรียกว่า “วิจัยเพื่อท้องถิ่น” ด้วย
ประโยคที่กระชับและทรงพลังว่า

“เปลี่ยนชาวบ้านให้เป็นนักวิจัย เพื่อแก้ปัญหาด้วยปัญญาของตนเอง”

สิ่งที่ท่านเน้นย้ำคือ ชาวบ้านต้องเป็น “เจ้าของข้อมูล” ไม่ใช่ “ผู้ถูกเก็บข้อมูล”
ความต่างของสองสถานะนั้นไม่ใช่แค่คำพูด แต่คือความรู้สึกว่า... ปัญหานี้เป็น
ของฉัน และฉันมีส่วนในการแก้มัน

ถ้าคิดถึงเวทีในศาลาวันนั้น เกษตรกรทำสิบคนนั้นอยู่ในสถานะไหน?

สังเกตไหมว่าปรมาจารย์ทั้งสามท่านพูดต่างกัน ใช้คำต่างกัน มาจาก
สาขาต่างกัน แต่ทุกคนชี้ไปที่สิ่งเดียวกัน

ตลอดหลายปีที่ลงพื้นที่หลังจากนั้น สิ่งที่อยๆ กลายมาเป็นเข็มทิศ
ส่วนตัวนั้นสรุปได้สั้นๆ เพียงสามคำ

ฟังไม่ตัด ไม่ยัด แต่เปิดพื้นที่

ฟังไม่ตัด คือเมื่อเกษตรกรรพุด ไม่ว่าจะพุดอะไร ยาวแค่ไหน วนซ้ำแค่ไหน ห้ามตัดบท เพราะทุกครั้งทีตัด ประชูปานหนึ่งก็ปิดลง และเราจะไม่มีวันรู้ ว่าด้านหลังประตุนั้นมีอะไรอยู่

ไม่ยัด คือคำตอบที่เราคิดมาจากในรถ ในออฟฟิศ หรือจากการประชุม กับจังหวัดนั้น ไม่ใช่คำตอบของเกษตรกร ถ้าเอาไปยัดใส่ปากเขา มันก็ยังเป็น คำตอบของเรา แค่อูกพุดซ้ำโดยคนอื่น

เปิดพื้นที่ คือศาลาหมู่บ้านในวันนั้นต้องเป็นพื้นที่ของทุกคน ไม่ใช่ของ ผู้ใหญ่บ้านคนเดียว ไม่ใช่ของเกษตรกรตำบลคนเดียว และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่ใช่ของคนทีเสียงดังที่สุด

ความหมายที่แท้จริงของการมีส่วนร่วมไม่ได้อยู่ในคู่มือเล่มไหน ไม่ได้ อยู่ในแบบฟอร์มรายงาน และไม่ได้อยู่ในตารางสามช่องบนกระดาฟางเอียง มันอยู่ใน "ท่าที" ของคนที่ยืนอยู่หน้าห้องนั้น

ว่ามาในฐานะคนที่มีคำตอบมาแจก หรือมาในฐานะคนที่มาช่วยหา คำตอบร่วมกันความแตกต่างของสองท่าทีนั้น ห่างกันแค่ความคิด แต่ผลลัพธ์ที่ออกมา... ห่างกันราวกับคนละโลก

บทที่สี่

เก้าอี้เครื่องวงกลม

หลังจากเข้าใจแล้วว่าเวทีที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร

ปัญหาต่อมาก็โผล่มาทันที

“ไม่มีใครช่วย”

หันไปหารุ่นพี่ รุ่นพี่กำลังวุ่นอยู่กับการงานอันเป็นที่รัก

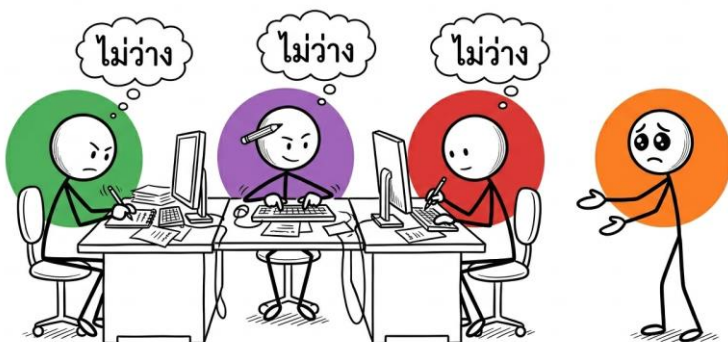
ซึ่งเราเคยเล่าไปแล้วในบทแรก และผลลัพธ์ก็เป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว

เพื่อนร่วมสำนักงานก็มีภารกิจของตัวเอง ใครๆ ก็ยุ่ง ใครๆ ก็รัดตัว

และใครๆ ก็ไม่ได้ถูกสอนมาว่าจะจัดเวทีชุมชนยังไงเหมือนกันทั้งนั้น

แต่นั้นแหละคือจุดที่หลายคนมองข้ามไป...

คนที่จะช่วยได้จริงๆ ไม่ได้อยู่ในสำนักงาน

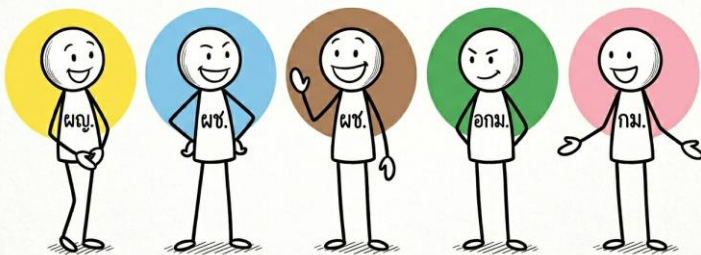
เขาอยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว รอมานตลอด แต่ยังไม่มีใครไปชวนอาสาสมัคร
เกษตร หรือ ออกม. ที่ประจำอยู่ในแต่ละหมู่บ้านนั้นรู้จักชาวบ้านทุกคน รู้ว่าใคร
นิสัยอย่างไร ใครเป็นคนมีน้ำหนักรในหมู่บ้าน ใครพูดเก่ง ใครเจียบแต่คิดเยอะ
และที่สำคัญกว่านั้นคือชาวบ้านรู้จักเขาด้วย ไว้ใจเขาด้วย

ซึ่งเป็นสิ่งที่เกษตรตำบลหน้าใหม่ยังไม่มีและจะสร้างไม่ได้ในช่วงข้ามคืน
วิธีง่ายที่สุดคือนัดพวกเขามาก่อนเวลาที่สักครึ่งชั่วโมง อธิบายให้ชัดว่าวันนี้จะทำ
อะไร ใครจะช่วยขง ใครจะช่วยจด

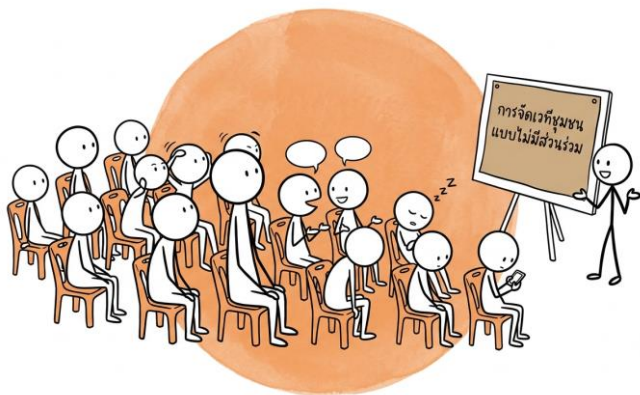
ใครจะช่วยสังเกตคนที่นั่งอยู่มมเงียบๆ แล้วยังไม่ได้พูดสักคำ ไม่ต้อง
ข้อมนาน แค่ให้ทุกคนรู้ทิศทางเดียวกันก็พอ

ถ้าสร้างทีมงานชุดนี้ไว้ได้ จะจัดเวทีที่ไหน เมื่อไหร่ ก็ไม่ต้องกังวลเรื่อง
คนช่วยอีกต่อไปเคล็ดลับเกษตรตำบลหน้าใหม่ ผูกมิตรกับ ออกม. ผู้ช่วย
ผู้ใหญ่บ้าน ไว้ และสร้างทีมงานในตำบลไว้สัก 4-6 คน
แล้วงานในตำบลจะไหลลื่น ทีมงานไปไหนไปกัน
ชุดลุยชุดชนหัวทกกันชีวิตไปกับเกษตรตำบล

ทีมเกษตรตำบล ลุย

แต่ก่อนที่ทุกอย่างจะเริ่ม ยังมีอีกหนึ่งเรื่องที่ต้องจัดการ แก้วอีพลาสติกสีส้ม
แก้วชู้ตเดิมที่เคยเรียงเป็นแถวหน้ากระดานในบพที่สองนั้น
ถ้าปล่อยให้มันยังคงวางแบบเดิม
เวทีก็จะเป็นแบบเดิม ไม่ว่าจะเตรียมมาดีแค่ไหน
เพราะรูปแบบการนั่ง "สื่อความหมาย"
ก่อนที่ใครจะเอ่ยปากพูดคำแรกด้วยซ้ำ
แถวหน้ากระดานบอกว่ามีคนสำคัญอยู่ข้างหน้าและมีคนฟังอยู่ข้างหลัง
คนตัวสูงบังคนตัวเตี้ย คนหลังห้องมองไม่เห็นกระดานฟาง
เขาก็เริ่มคุยกันเองหรือไม่ก็หลับ ไม่ใช่เพราะเขาไม่สนใจ
แต่เพราะพื้นที่ไม่ได้เปิดให้เขาเข้าร่วมตั้งแต่แรก
จัดแก้วอีเป็นรูปครึ่งวงกลมหรือรูปเกือกม้า

เปิดพื้นที่ตรงกลางไว้โล่งๆ ไม่ต้องมีโต๊ะ
ทุกคนมองเห็นหน้ากันได้หมด
ทุกคนได้ยินเสียงกันได้หมด
และทุกคนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของวงนี้ ไม่ใช่แค่คนมานั่งดู
ในเครื่องวงกลมนั้นไม่มีที่นั่งของใครสำคัญกว่าใคร
ผู้ใหญ่บ้านนั่งในวงเดียวกับลูกบ้านที่ไม่เคยกล้าพูดในที่ชุมชน
เกษตรกรตำบลนั่งในวงเดียวกับแม่บ้านที่มาเพราะลูกบั้งคับ
ทุกคนมีสิทธิ์เท่ากัน อย่างน้อยก็ในพื้นที่นั้น อย่างน้อยก็ในวันนั้น
ฟังดูเหมือนเรื่องเล็กน้อย แค่นั่งเก้าอี้
แต่ถ้าคิดถึงสามคำที่คุยกันในบทที่สาม
การเปลี่ยนเก้าอี้จากแถวตรงมาเป็นวงกลมนั้นคือการแปลคำว่า
“เปิดพื้นที่” ออกมาเป็นการกระทำที่จับต้องได้ชิ้นแรก
ก่อนที่จะพูดอะไรสักคำ
ทีมงานพร้อม เก้าอี้เป็นเครื่องวงกลม
ตอนนี้เวที่ยังขาดอีกอย่างเดียว... นั่นคือเครื่องมือ

บทที่ห้า

เครื่องมือพิเศษ

เข็มทิศสร้างสุข กับ Smart A4

มีเรื่องหนึ่งที่ไม่ค่อยมีใครพูดถึงในการอบรมเรื่องการจัดเวทีชุมชน นั่นคือเรื่องของเครื่องมือ ไม่ใช่ว่าไม่สำคัญ แต่เพราะมันสำคัญมากจนบางครั้งถูกมองข้ามไปโดยไม่ตั้งใจ เหมือนกับคนที่รู้ว่ามอเตอร์ไซค์ยารั่ว

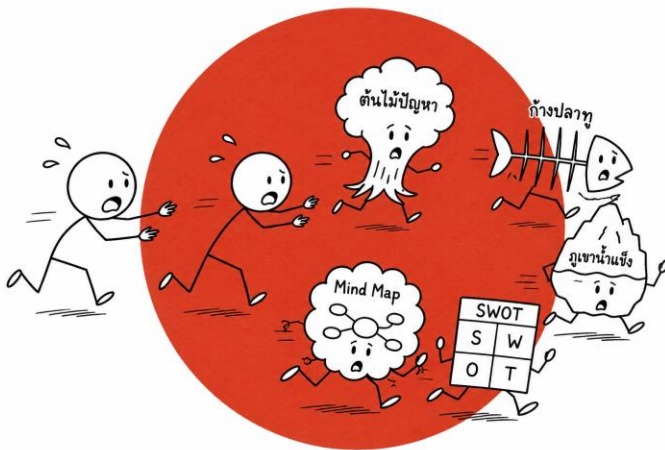
แต่หยิบไขควงปากแบนขึ้นมาแทนประแจแหวน เพราะมันอยู่ใกล้มือกว่า แล้วก็สงสัยว่าทำไมถอดล้อไม่ออกสักที

เครื่องมือที่ถูกชนิดทำให้งานเสร็จไว ไม่ยุ่งยาก และคนในห้องก็ไม่มองเครื่องมือที่ผิดชนิด ทำให้เวทีที่ตั้งใจเตรียมมาทั้งวันกลายเป็นเรื่องน่าปวดหัวโดยไม่จำเป็น

เครื่องมือสำหรับการจัดเวทีชุมชนนั้นมีอยู่มากครับ ต้นไม้ปัญหา
ก้างปลา ภูเขาน้ำแข็ง Mind Map SWOT และอื่นๆ อีกมากมาย ที่แต่ละ
อย่างมีข้อดีและบริบทที่เหมาะสมของตัวเอง

ถ้าอยากรู้ทั้งหมด ก็หาอ่านได้เอง หรือรอคิวเข้าอบรม "โครงการนัก
ส่งเสริมมืออาชีพ" ที่กรมส่งเสริมการเกษตรจัดทุกปี ซึ่งถ้าได้เข้าก็คุ้มมาก

สำหรับเกษตรกรตำบลที่เพิ่งบรรจุใหม่ หากต้องการตอบโจทย์ตอนนี้ ไม่ใช่
อีกสามปี เครื่องมือสองชิ้นที่อยากแนะนำเป็นพิเศษ สำหรับใช้ “ระเบิดจาก
ข้างใน” โดยให้ “คนทำเป็นคนคิด”

ไม่ใช่เพราะมันวิเศษที่สุดในโลก แต่ถูกออกแบบมาสำหรับคนที่อยู่ใน
สถานการณ์แบบนี้โดยตรง คนที่มีเวลาน้อย มีภารกิจเยอะ และต้องการ
ผลลัพธ์จริงๆ จากเวทีเดียว แต่สมองต้องว่าง และพร้อมเรียนรู้

ชั้นแรกชื่อว่า "เข็มนาฬิกาสร้างสุข" ชั้นที่สองชื่อว่า "Smart A4"

ฟังดูเหมือนชื่อคอร์สออนไลน์ที่โฆษณาว่าเปลี่ยนชีวิตได้ในสามวัน พร้อมรูปวิทยากรยิ้มกว้างในชุดสีน้ำเงิน แต่ขอให้อ่านต่อก่อน เพราะสองชิ้นนี้ มันต่างออกไป

๑ เข้มทิศสร้างสุข ชีตทิศทางกลุ่ม

ในการจัดเวทีชุมชน มักเริ่มจากถามปัญหา ขอเปลี่ยนเป็นถามความต้องการ เข้มทิศสร้างสุขช่วยให้เข้าถึง “ความต้องการ” ทุกคนในเวทีมีเสียงเท่ากัน ร่วมกำหนดทิศทางกลุ่ม โลกเปลี่ยนเร็ว จึงแนะนำให้มองไปข้างหน้าสามปี ประเมินผลทุกปี และปรับทิศทางได้ วิธีการนั้นไม่ซับซ้อน

๑. แจก Post-it ให้ทุกคน ให้เขียนว่าอยากพัฒนาอะไร

๒. โหวต แล้วนับดูว่า “มิติ” ไหนที่กลุ่มให้ความสำคัญ ไม่ควรเกิน 5 มิติ

๓. ผลที่ได้คือ “แผนภูมิแมงมุม” ที่บอกว่าตอนนี้กลุ่มอยู่ตรงไหน ด้านไหนแข็งแรง ด้านไหนยังอ่อน

๔. ประเมินแต่ละมิติ ดีมาก — ดี — พอใช้ — แย่ — แย่มาก แล้วให้กลุ่มตัดเกรดภาพรวม A B C หรือ F

สิ่งที่สำคัญกว่าคะแนนคือทุกเสียงมีค่าเท่ากัน ผู้ใหญ่บ้านมีเสียงหนึ่งเสียงเหมือนกับแม่บ้านที่มาเพราะลูกบังคับ หลังจากเสียงถูกนับ จะรู้สึกมีคุณค่า คนที่เคยนั่งเงียบที่มุมห้องจึงเริ่มพูด

**"มันคือพื้นฐานของประชาธิปไตย — รับฟัง ถกเถียง ตอบโต้
ยอมรับในเสียงข้างมากอย่างมีเหตุและผล"**

๒ Smart A4 วางแผนบนฐานคิดพึ่งตนเอง

Smart A4 ช่วยให้เกษตรกรสามารถวางแผนบนฐานคิดการพึ่งตนเอง ไม่ใช่แผนพัฒนาการเกษตรที่มาจากเบื้องบน ซึ่งมักไม่ตรงกับความต้องการและปัญหาของเกษตรกร เนื่องจากภูมิสังคมมีความแตกต่างหลากหลาย อีกทั้งบริบทของชุมชนก็เปลี่ยนแปลงเร็ว

๑. ตั้งเป้าหมายให้ชัดและท้าทาย — ต้องการไปถึงตรงไหน ภายในระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปี
๒. วิเคราะห์ปัญหารอบด้าน — อะไรบ้างที่ขวางอยู่
๓. คัดเลือกสามปัญหาที่แก้ได้แก้ทัน — บนฐานคิดพึ่งตนเอง
๔. จัดลำดับความสำคัญของปัญหา — ทำน้อยได้มาก
๕. เขียนกิจกรรมรายเดือน — เดือนไหนต้องทำอะไร
๖. จัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ของกลุ่ม — ปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เกษตรกรไม่ต้องใช้คอมพิวเตอร์ ไม่ต้องมีอินเทอร์เน็ต ไม่ต้องรู้คำว่า Action Plan แปลว่าอะไร แค่มติดินสอ กระดาษ A4 และความมุ่งมั่น ตั้งใจ ก็วางแผนงานตัวเองได้ในครึ่งชั่วโมง แล้วหลอมรวมต่อยอดเป็น หลักสูตรการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาสมาชิกของกลุ่ม

ก่อนจะไปต่อ มีคนถามว่าสองเครื่องมือนี้ต่างจาก SWOT ยังไง เพราะที่เคยเห็นจากคู่มือโครงการ หรือจากเวทีของเกษตรตำบลหลายๆ จังหวัด มักเลือกใช้ SWOT ในการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ลองมาดูกัน

SWOT นั้นเป็นเครื่องมือที่ทุกคนรู้จัก รู้จักในแบบที่รู้จักชื่อนักร้องดัง คือจำชื่อได้ แต่ไม่แน่ใจว่าร้องเพลงอะไร

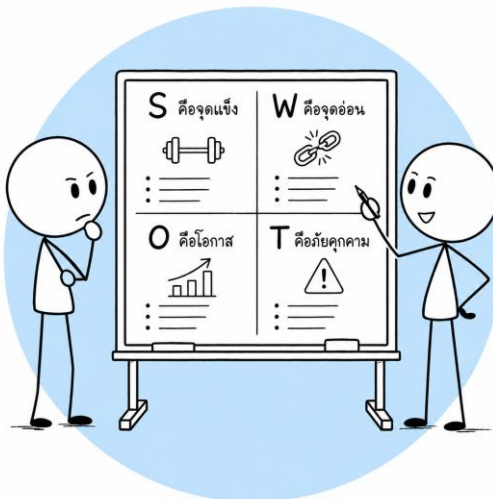
S คือจุดแข็ง

W คือจุดอ่อน

O คือโอกาส

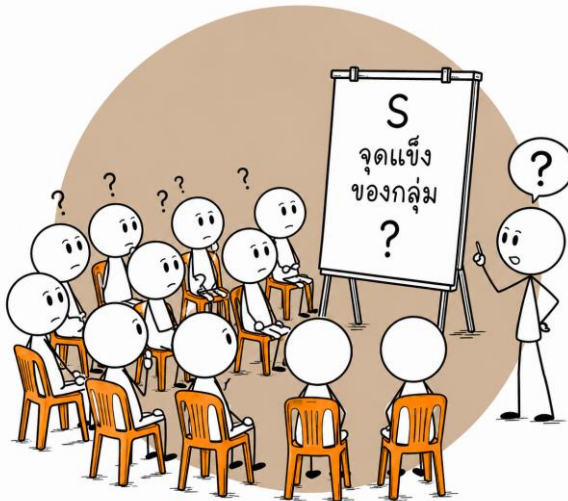
T คือภัยคุกคาม

สี่ช่องในตาราง วิเคราะห์ให้ครบ

แต่ปัญหาคือ SWOT ถูกออกแบบมาสำหรับองค์กร ไม่ใช่ชุมชน เวลานำ SWOT ไปใช้ในเวทีชุมชน สิ่งที่มีเกิดขึ้นคือเกษตรกรตำบลยืนอยู่หน้ากระดาน ฟาง แล้วถามว่า "จุดแข็งของพวกเราคืออะไร" เกษตรกรก็นั่งมองหน้ากัน เพราะไม่มีใครเคยคิดว่าตัวเองมีจุดแข็ง

แล้วก็ถามต่อว่า "ภัยคุกคามมีอะไรบ้าง" ผู้ใหญ่บ้านก็พูดว่าราคาสินค้า เกษตรตกต่ำ ภัยแล้ง น้ำท่วม ซึ่งก็ถูกต้องทั้งนั้น แต่ก็ไม่มีใครในห้องนั้นทำอะไรกับมันได้ เพราะมันเป็นเรื่องระดับโลก ไม่ใช่ระดับไร่ สุดท้ายแผน SWOT ที่ได้มานั้นแม้สมบูรณ์ครบถ้วน ก็จะถูกเก็บไว้ในแฟ้มอย่างเรียบร้อยเหมือนทุกปี

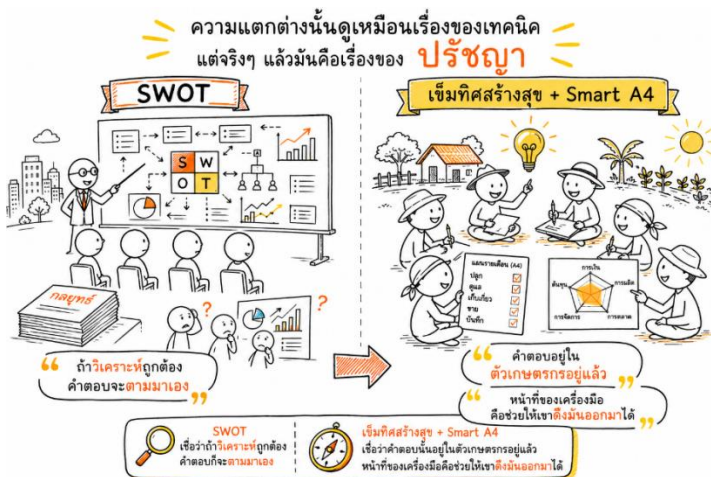
ไม่ใช่ว่า SWOT ไม่ดี มันเก่งในการวิเคราะห์ภาพใหญ่ มองออกไปข้างนอก มองโอกาสในตลาด มองภัยคุกคามจากคู่แข่ง ซึ่งเหมาะมาก ถ้าเราเป็นบริษัทที่กำลังประชุมคณะกรรมการ แต่เกษตรกรในสาละวินนั้นไม่ได้ต้องการกลยุทธ์ระดับองค์กร เขาต้องการคำตอบว่า ปีนี้ควรแก้ปัญหาอะไรบ้าง แต่ละปัญหาแก้อย่างไร เมื่อไร

นั่นคือจุดที่เข้มทิศสร้างสุขกับ Smart A4 เดินเข้ามาในภาพ

	SWOT	เข้มทิศฯ + Smart A4
1. มองไปที่ไหน	ภายนอกและภายในองค์กร 	ภายในกลุ่มและรายบุคคล
2. ใครเป็นคนคิด	ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้บริหาร 	เกษตรกรคิดเอง
3. จบที่ไหน	กลยุทธ์บนกระดาษ 	แผนรายเดือนในมือ
4. วัดผลได้ไหม	ยาก ขึ้นอยู่กับตีความ 	ได้ มีคะแนน มีกราฟไม่ยุ่งเหยิง
5. เหมาะกับใคร	องค์กร บริษัท หน่วยงาน 	ชุมชน กลุ่ม รายบุคคล
6. ความรู้สึกหลังทำ	เข้าใจสถานการณ์ 	รู้ว่าพุงนี้จะทำอะไร

ความต่างที่นั่นดูเหมือนเรื่องเทคนิค แต่จริงๆ แล้วมันคือเรื่องของ
ปรัชญา SWOT เชื่อว่าถ้าวิเคราะห์ถูกต้อง คำตอบก็จะตามมาเอง เข้มทิศสร้าง
สุขกับ Smart A4 เชื่อว่าคำตอบนั้นอยู่ในตัวเกษตรกรอยู่แล้ว หน้าที่ของ
เครื่องมือคือช่วยให้เขาดึงมันออกมาได้ด้วยการคิดอย่างเป็นระบบ

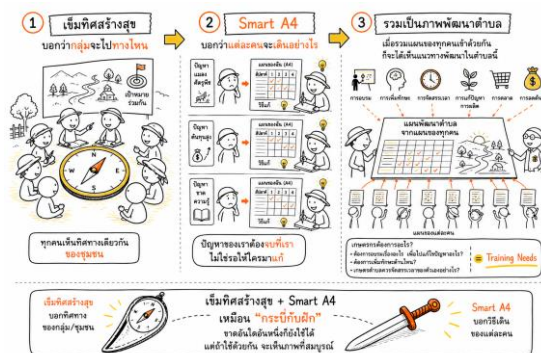
สองความเชื่อนั้นไม่ได้ขัดแย้งกัน แต่ในสนามจริงของเกษตรกรตำบล
ระหว่างแก้อีครี้งวงกลมและกลื่นน้ำเย็นในถุงพลาสติก ความเชื่อที่สองนั้นใช้
การได้จริงกว่า

สองเครื่องมือนี้ถูกออกแบบมาให้ใช้ต่อกัน เพื่อให้เห็นภาพที่สมบูรณ์ เริ่มจากใช้เข็มทิศสร้างสุข กำหนดทิศทางการพัฒนากลุ่ม หรือกำหนด “เป้าหมายใหญ่” ที่ต้องการไปให้ถึงในสามปี จากนั้นใช้ Smart A4 ย่อยเป้าหมายใหญ่ หรือกำหนด “เป้าหมายย่อย” ที่ต้องการบรรลุภายในหนึ่งปี หนึ่งสัปดาห์ หนึ่งเดือน หรือครึ่งปีก็ได้ ถ้าเป็นชิ้นงานเล็กๆ ไม่ต้องทำต่อเนื่อง ก็ใช้เฉพาะ Smart A4

Smart A4 นอกจากบอกเป้าหมายที่ต้องการบรรลุภายในหนึ่งปีว่าคืออะไร ยังมีรายละเอียดจากการคิดฟุ้งตนเอง ได้แก่ มีปัญหาอะไรบ้าง และแต่ละปัญหาแก้อย่างไร เมื่อไร แล้วสร้างแผนงานขึ้นมา ตรงนี้สำคัญมาก ปัญหาของเราต้องจบที่เรา ไม่ใช่รอให้ใครมาแก้

เมื่อหลอมรวมแผนของทุกคนเข้าด้วยกัน ก็ให้เห็นแนวทางพัฒนาในตำบลนี้ ต้องแก้ไขปัญหาอะไรบ้าง ควรเพิ่มความรู้และทักษะด้านไหน ฝึกอบรมเรื่องอะไร นักวิชาการเรียกสิ่งนี้ว่า Training Needs จึงเกิดหลักสูตรการเรียนรู้ เกษตรตำบลก็จะรู้ว่าควรจัดสรรเวลาของตัวเองอย่างไร ต้องเตรียมทักษะความรู้ด้านไหนเพื่อไปเสริมเพิ่มให้เกษตรกร

ส่วนเรื่องใหญ่ที่เกษตรกรในตำบลแก้ไม่ได้ แผนงานนั้นก็ต้องถูกส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น อบต. อำเภอ จังหวัด จนถึงระดับประเทศ เรื่องเชิงนโยบายพวกนี้ล้วนสะท้อนมาจากเสียงของเกษตรกรจากการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม มาจากเครื่องมือที่เกษตรกรตำบลหยิบไปใช้นั่นเอง

ว่าง่ายๆ ก็คือรู้แล้วว่าจะช่วยเขาได้อย่างไร และรู้แล้วว่าปีนี้จะไม่ต้องนั่งเดาอีกต่อไปว่าชาวบ้านอยากได้อะไร และจะแก้ปัญหาอะไรบ้าง

ทีมงานพร้อม แก้วอี้เป็นเครื่องวงกลม เครื่องมืออยู่ในมือ

ถึงเวลาแล้วที่จะเริ่มเวทีจริงๆ เสียที และนั่นคือเรื่องของบทต่อไป

.....

บทที่หก

ลงมือทำ

ถึงตรงนี้แล้ว น่าจะพอเห็นภาพรวมแล้วว่า เวทีชุมชนที่แท้จริงหน้าตาเป็นอย่างไร ทีมงานพร้อม แก์อี้เป็นจัดเป็นครึ่งวงกลม เครื่องมืออยู่ในมือเหลือแค่อย่างเดียว คือลงมือทำ

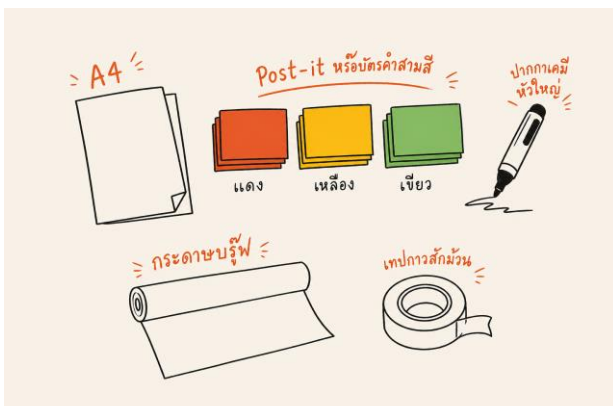
บทนี้จะไม่พูดเรื่องทฤษฎีอีกแล้วครับ จะเดินทีละขั้น ช้าๆ ชัดๆ รวมถึงอธิบายว่าทำไมต้องทำแบบนั้น และตัวเลขที่ออกมาจากกระบวนการนั้นอ่านอย่างไร เรามาจินตนาการกระโดดไปที่เวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ที่ศาลาวัดลิงขบ กันเลยครับ

ก่อนเริ่ม — เตรียมของให้ครบ

ไม่มีอะไรน่าอายเท่ากับเปิดเวทีแล้วหยิบของไม่เจอครับ เตรียมไว้ก่อนเลย

- กระดาษ A4 เยอะไว้ก่อน ใช้แล้วหน้าหนึ่งก็ใช้ได้ ประหยัดดี
- Post-it หรือบัตรคำสามสี — แดง เหลือง เขียว สีไฟที่ทางแยก ถ้าไม่มี สีตรง ส้มแทนเหลืองได้ ชมพูแทนแดงได้ เอาใกล้เคียงที่สุด
- ปากกาเคมีหัวใหญ่ เตรียมให้พอกับจำนวนเกษตรกร คนนั่งหลังห้องจะได้อ่านออก
- กระดาษฟลิปชาร์ทหรือกระดาษฟางผืนใหญ่ และเทปกาวสีกม้วนแน่นๆ พอ ไม่ต้องมีโปรเจกเตอร์ ไม่ต้องมีแล็ปท็อป ไม่ต้องมีอะไรที่ต้องเสียบปลั๊กทั้งนั้น

ส่วนที่หนึ่ง — เชื่อมทิศสร้างสุข

ขั้นที่หนึ่ง — ถามให้ถูก (5 นาที)

วันนี้เวทีกลุ่ม ศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชนบ้านวัดลิงขบ มีสมาชิก 20 ราย
เริ่มด้วยคำถามเดียว

ถามดังฟังชัด พร้อมย้ำว่า โลกเปลี่ยนเร็ว มองไปสามปีก็พอ
"ความสำเร็จของกลุ่มศตปช. วัดลิงขบดูจากไหน?"

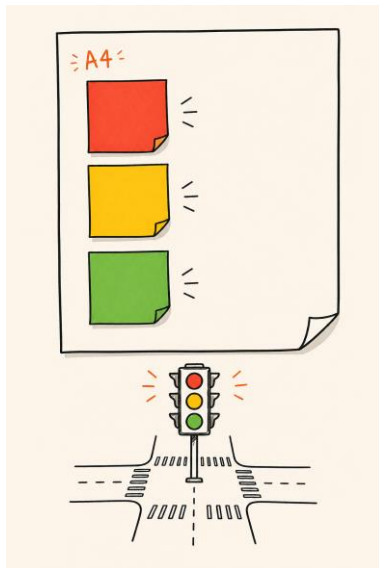

แล้วหยุด อย่าพูดต่อ อย่าช่วยตอบ อย่ายกตัวอย่างนำ เพราะถ้า
ยกตัวอย่างก่อน ทุกคนจะคิดวนอยู่แถวนั้น

คำถามนี้บังคับให้เกษตรกรคิดถึง “ความต้องการ” หรือ “เป้าหมาย” ก่อน ไม่ใช่คิดถึง “ปัญหา” ซึ่งเป็นสิ่งที่มักถูกถามบ่อยๆ จนชินแล้วตอบแบบเดิมๆ คำตอบที่ออกมาจึงเป็นสิ่งที่อยู่ในใจจริงๆ ไม่ใช่สิ่งที่คิดว่าเจ้าหน้าที่อยากได้ยิน

ขั้นที่สอง — แจก Post-it และเขียน

แจก Post-it สามสี สีละหนึ่งแผ่นให้เกษตรกรเขียนคำตอบตัวโตๆ ต้อง “สั้น ชัด จัดการได้ วัสดุได้”

มีคำบางคำที่ควรเว้นครับ ตัวอย่างคำว่า "รายได้" เพราะรายได้ดีหรือไม่ดีนั้นมาจากปัจจัยที่เกษตรกรไม่สามารถจัดการได้ด้วยตนเอง เช่น ราคาขาย ผลผลิต

คำว่า "มีความรู้" ก็ควรเว้น เพราะความรู้เป็นคำทั่วๆ ไปที่จำเป็นต่อทุก
มิติอยู่แล้ว คำว่า "มันคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สามัคคี มีเกียรติ หรือมีศักดิ์ศรี" เป็น
นามธรรม วัดผลยาก ให้คะแนนไม่ได้ ก็ขอละเว้นทั้งหมด

คำที่ควรเขียนคือสิ่งที่จับต้องได้ จัดการได้ และวัดผลได้ด้วยตัวของ
เกษตรกรตรงนี้เราสามารถอธิบายให้เกษตรกรได้เข้าใจ ในช่วงก่อนจะเขียนลง
ในโปสเตอร์

สังเกตเกษตรกร มีท่าที่ยังงง ใจใช้ไหมละไม่รู้จะเขียนอะไร ทีมงานต้อง
พร้อมเข้าประกบ ชวนพูดคุยอย่างเป็นกันเอง จุดประกายความคิด สร้างความ
เข้าใจทั้งคำถามและคำตอบที่ต้องการ

เวทีอาจมีผู้สูงอายุ ผู้ที่เขียนหนังสือไม่ได้ คนขี้อายไม่กล้าเขียน
หลากหลายรูปแบบ ทีมงานต้องช่วยเขียน แต่ห้ามคิดแทน

เราสามารถเขียนคำต่อไปนี้บนกระดานฟาง เพื่อเป็นตัวอย่างให้เกษตรกร
เช่น ต้นทุนการผลิต ผลผลิตต่อไร่ คุณภาพผลผลิต คุณภาพพันธุ์พืช คุณภาพ
ดิน ความสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ หนี้สิน สุขภาพ และอีกมากมายตามบริบทของ
การประกอบอาชีพในแต่ละพื้นที่

ตรงนี้เรายกตัวอย่างเพื่อให้เห็นภาพได้ ย้ำนะครับว่า ยกตัวอย่าง ไม่ใช่
ชี้หน้า และห้ามเกษตรกรลอกคำเหล่านี้ไปเขียนเป็นคำตอบใน Post-it เพื่อให้ได้
คำตอบที่หลากหลายมากขึ้นสำหรับเป็นตัวเลือกให้เกษตรกรโหวต

หลังจากเกษตรกรเขียนเสร็จ ให้เดินมาติด Post-it บนกระดานฟาง ทำให้ได้อ่านคำตอบของเพื่อนๆ เพื่อจัดหมวดหมู่คำตอบ ทำให้เกิดการเรียนรู้
ส่งผลต่อการตัดสินใจหวัด สิ่งนี้ทำให้เขามีชีวิตชีวขึ้นทันที

สีของ Post-it บนกระดานฟางแสดงการให้ความสำคัญกับความ
ต้องการของสมาชิกกลุ่ม สีแดงสำคัญที่สุด สีเขียวและสีเหลืองสำคัญรองลงมา
ตามลำดับ ในความต้องการเดียวกัน แต่ละคนไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญ
เหมือนกัน นั่นเพราะมุมมองและประสบการณ์ของแต่ละคนแตกต่างกัน

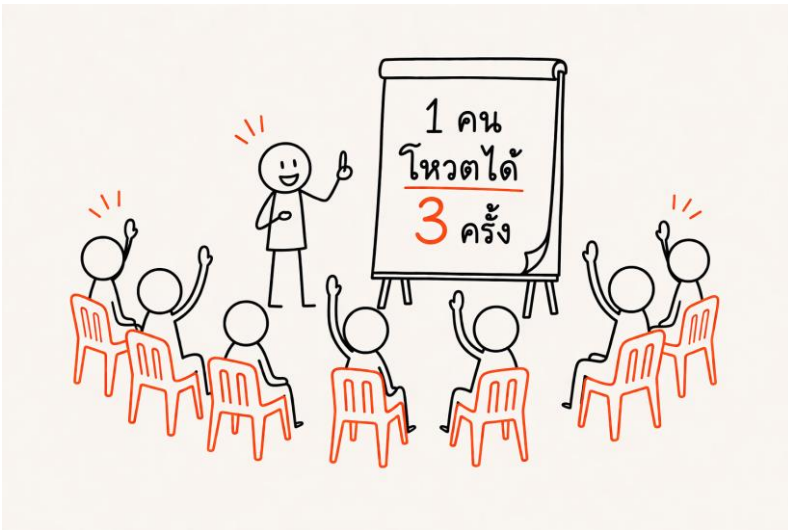

ขั้นที่สาม — จัดกลุ่มและโหวตหา Top 5

หลังจากติด Post-it และจัดกลุ่มสิ่งที่ใกล้เคียงกันไว้ด้วยกัน ความคิดที่ต่างสุดขีดไม่เข้าพวกให้ติดไว้ที่ขอบกระดานด้านล่าง แยกไว้ ไม่ทิ้ง เพราะนั่นคือพื้นฐานของคำว่าประชาธิปไตย

จากนั้นโหวตเลือกไม่เกิน Top 5 มิติ ให้แต่ละคนโหวตได้สามครั้ง ทริกง่ายๆ คือให้ชูสามนิ้วขึ้นมา โหวตแล้วก็พับนิ้วเก็บจนครบสามนิ้ว ถ้ามิติไหนคะแนนเท่ากัน ก็โหวตเฉพาะข้อนั้นซ้ำอีกรอบ

เป้าหมายหำมิติที่ได้มานั้นมาจากเสียงของสมาชิกทุกคน ไม่ใช่จากเจ้าหน้าที่ ไม่ใช่จากประธานกลุ่ม ไม่ใช่จากคนใดคนหนึ่ง นั่นแหละคือเป้าหมายร่วมที่แท้จริง

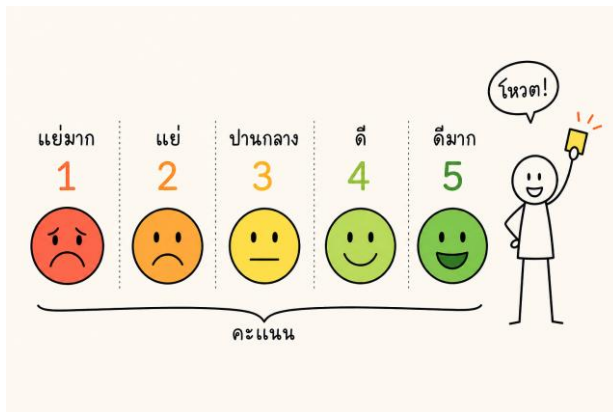
	มิติ	คำตอบ	Top5
1.	ต้น ทุน ต้น ทุน ต้น ทุน ต้น ทุน ต้น ทุน ต้น ต้น ทุน ต้น	ต้นทุน 12 คะแนน	1
2.	ผล ผลิต ผล ผลิต ผล ผลิต ผล ผลิต ผล ผลิต ผล ผลิต ผล	ผลผลิต 10 คะแนน	2
3.	หนี้สิน หนี้สิน หนี้สิน หนี้สิน หนี้สิน	หนี้สิน 4 คะแนน	
4.	สุขภาพ ภาพ สุขภาพ ภาพ สุขภาพ ภาพ สุขภาพ ภาพ สุขภาพ ภาพ สุขภาพ ภาพ สุขภาพ ภาพ	สุขภาพ 9 คะแนน	3
5.	เมล็ด พันธุ์ เมล็ด พันธุ์ เมล็ด พันธุ์ เมล็ด พันธุ์ เมล็ด พันธุ์ เมล็ด พันธุ์	เมล็ดพันธุ์ 2 คะแนน	
6.	คุณภาพ ภาพ คุณภาพ ภาพ คุณภาพ ภาพ คุณภาพ ภาพ	คุณภาพ 8 คะแนน	4
7.	ตลาด ตลาด ตลาด ตลาด	ตลาด 5 คะแนน	
8.	คุณภาพ ภาพ คุณภาพ ภาพ คุณภาพ ภาพ คุณภาพ ภาพ	คุณภาพ ผลผลิต 1 คะแนน	
9.	กองทุน จว. กองทุน จว.	กองทุน 2 คะแนน	
10.	แหล่ง น้ำ แหล่ง น้ำ แหล่ง น้ำ แหล่ง น้ำ แหล่ง น้ำ แหล่ง น้ำ	แหล่งน้ำ 7 คะแนน	5

ขั้นที่สี่ — โหวตประเมินแต่ละมิติ

หลังจากที่สมาชิกร่วมกันโหวต เวทีนี้เราได้รู้มิติที่กลุ่ม ศคปข.วัดลิงขบ ต้องการพัฒนา หรือทิศทางการพัฒนาของกลุ่ม จากที่ไม่เคยนั่งพูดคุยกันมาก่อนว่า เราตั้งกลุ่มไปเพื่ออะไร จะพัฒนาไปในทิศทางไหน เข้มทิศสร้างสุขก็ช่วยหาคำตอบ เป็นเป้าหมายร่วมของกลุ่มจริงๆ ทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนา

รู้เป้าหมายร่วมแล้ว ต่อมาต้องรู้ว่าตอนนี้อยู่ตรงไหน ในแต่ละมิติเราทำได้
แล้วหรือยัง มันวัดยากใช่ไหมละ ข้อดีของเข็มทิศสร้างสุขคือสามารถนำ
ความรู้สึกละเอียดในใจของผู้ร่วมเวที แปรผลมาเป็นตัวเลขได้ โดยการยกมือโหวต
ให้คะแนนแต่ละมิติ คะแนนหนึ่งถึงห้า หนึ่งคือแย่มาก สองคือแย่ สามคือพอใช้
สี่คือดี ห้าคือดีมาก

ก่อนโหวตต้องตกลงเงื่อนไขให้ชัดก่อนครับ มิติผลผลิตข้าว ให้ถามก่อนว่าคะแนนสาม "พอใช้" นั้นคือถึงต่อไร่ ถ้าส่วนใหญ่ตอบว่าเจ็ดสิบถึง ก็ยึดเป็นฐาน ต่ำกว่านั้นคือแย่ถึงแย่มาก สูงกว่านั้นคือดีถึงดีมาก การตกลงกันก่อนทำให้ไวและไม่เสียเวลา มิติต้นทุนการผลิตก็เช่นกัน ควรมีค่าเฉลี่ยต้นทุนของกลุ่มโดยการถามภาพรวมจากสมาชิกของกลุ่ม

ปัญหาอีกอย่างคือเกษตรกรบางคนไม่ยอมยกมือ ให้ใช้ทีมงานที่เตรียมไว้คอยสังเกตและกระตุ้นเบาๆ แค่นี้ก็รู้ว่ามีคนดูอยู่ก็มักยกมือเองครับ

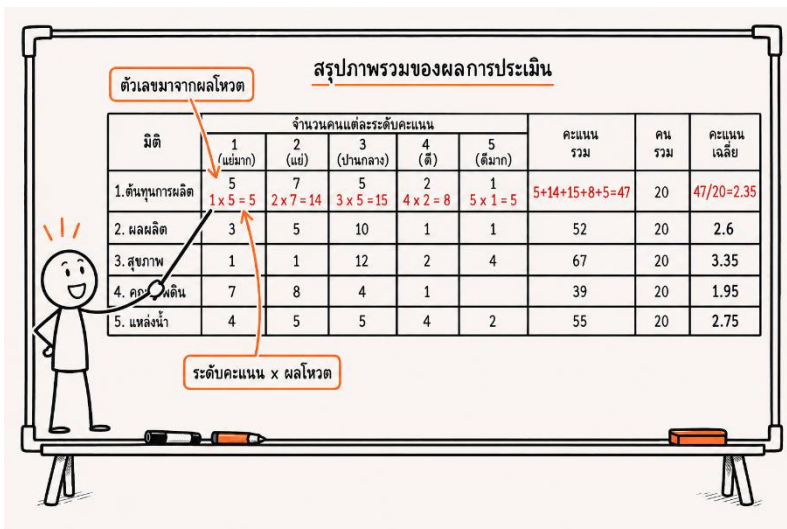
และที่สำคัญขั้นตอนนี้ควรขอร้องไม่ให้เกษตรกรลุกเดินออกจากเวที เพราะเราต้องการจำนวนผู้ร่วมให้คะแนน เพื่อความสมบูรณ์ของผลคะแนนแต่ละมิติ

ขั้นที่ห้า — คำนวณ

การคำนวณคะแนนของแต่ละมิติในเชิ่มทิศสร้างสุขนั้นไม่ใช่แค่เรื่องตัวเลข
ครับ มันคือการแปรความรู้สึกรื้อออกมาเป็นตัวชี้วัด ทำให้ทุกคนเห็นสภาพ
ปัจจุบัน ภาพเดียวกัน การคำนวณมีสามขั้น ขั้นแรกคือหาคะแนนเฉลี่ยรายมิติ

ขั้นที่หนึ่ง — คะแนนเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักรายมิติ

สรุปภาพรวมของผลการประเมิน

มิติ	จำนวนคนแต่ละระดับคะแนน					คะแนนรวม	คนรวม	คะแนนเฉลี่ย
	1 (แย่มาก)	2 (แย่)	3 (ปานกลาง)	4 (ดี)	5 (ดีมาก)			
1. ต้นทุนการผลิต	5 $1 \times 5 = 5$	7 $2 \times 7 = 14$	5 $3 \times 5 = 15$	2 $4 \times 2 = 8$	1 $5 \times 1 = 5$	$5+14+15+8+5=47$	20	$47/20=2.35$
2. ผลผลิต	3	5	10	1	1	52	20	2.6
3. สุขภาพ	1	1	12	2	4	67	20	3.35
4. คุณภาพสินค้า	7	8	4	1		39	20	1.95
5. แหล่งน้ำ	4	5	5	4	2	55	20	2.75

ตัวเลขมาจากผลโหวต

ระดับคะแนน $\times$ ผลโหวต

คะแนนเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักรายมิติ ได้มาจากการคำนวณดังต่อไปนี้

คะแนนย่อย = ระดับคะแนน x จำนวนคนที่เลือกระดับนั้น

มิติ	1 (แย่มาก)
	5 $1 \times 5 = 5$

คะแนนรวม = ผลบวกคะแนนย่อยทุกระดับ

(คะแนนย่อยระดับ 1 +ระดับ 5)

คะแนนเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก = คะแนนรวม ÷ จำนวนคนโหวต

คะแนนรวม	คนรวม	คะแนนเฉลี่ย
$5+14+15+8+5=47$	20	$47/20=2.35$

เรามาลองคำนวณ

มิติ ต้นทุนการผลิต

คะแนนย่อยของระดับคะแนน 1 (แย่มาก) = $1 \times 5 = 5$

คะแนนย่อยของระดับคะแนน 2 (แย่) = $2 \times 7 = 14$

คะแนนย่อยของระดับคะแนน 3 (ปานกลาง) = $3 \times 5 = 15$

คะแนนย่อยของระดับคะแนน 4 (ดี) = $4 \times 2 = 8$

คะแนนย่อยของระดับคะแนน 5 (ดีมาก) = $5 \times 1 = 5$

ดังนั้น

คะแนนรวมของมิติต้นทุนการผลิต = $(5+14+15+8+5) = 47$

คะแนนเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก = $47 \div 20 = 2.35$

คะแนนเฉลี่ย
47/20=2.35
2.6
3.35
1.95
2.75

เมื่อนำคะแนนเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก 2.35 ไปเทียบกับเกณฑ์คะแนนวัดความสำเร็จ ต้นทุนการผลิตอยู่ในระดับ “แย่”

คำถามที่พบบ่อย ทำไมต้องเอาจำนวนคนมาคูณกับคะแนนด้วย เพราะถ้าใช้วิธีโหวตชนะเพียงอย่างเดียว เราจะเสียเสียงของคนที่ให้หนึ่งหรือสองไปทันที แต่ถ้าคำนวณแบบนี้ แม้มีคนส่วนน้อยที่ทุกซ์หนักและให้แค่หนึ่งคะแนน คะแนนเฉลี่ยก็จะถูกดึงลงมา มันสะท้อนว่ากลุ่มจะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อทุกคนไปพร้อมกัน ไม่ใช่แค่คนส่วนใหญ่ คำนวณซ้ำกับทั้งห้ามิติ

ขั้นที่สอง — คะแนนเฉลี่ยภาพรวมกลุ่ม

$$(2.35 + 2.6 + 3.35 + 1.95 + 2.75) \div 5 = 2.6$$

ตัวเลขนี้บอกว่า ถ้าเราเป็นคนกลางๆ ในกลุ่มนี้ เราจะรู้สึกอย่างไรกับชีวิตตัวเอง

ขั้นที่สาม — แปลงเป็นเปอร์เซ็นต์ตัดเกรด

เราอยากเห็นภาพรวมของกลุ่มใช่ไหมละ ว่าตอนนี้กลุ่มมีระดับการพัฒนาภาพรวมของแต่ละมิติเป็นยังไง เครื่องมือเข็มทิศสร้างสุขช่วยตัดเกรดของกลุ่มว่าใกล้ความสำเร็จหรือยัง วิธีคิด ร้อยละความสำเร็จ ดังนี้

$$\begin{aligned}\text{ร้อยละความสำเร็จของกลุ่ม} &= \frac{\text{คะแนนเฉลี่ยภาพรวมกลุ่ม}}{\text{คะแนนเต็ม}} \times 100 \\ &= \frac{2.6}{5} \times 100\end{aligned}$$

$$\text{คำตอบ} = 52 \%$$

52 % คือ **เกรด D** (ผ่าน แต่ต่ำ) ยังมีพื้นที่ให้กลุ่ม ศดปช.วัดสิงขรพัฒนาอีก 48 % ถึงจะเต็ม 100 %

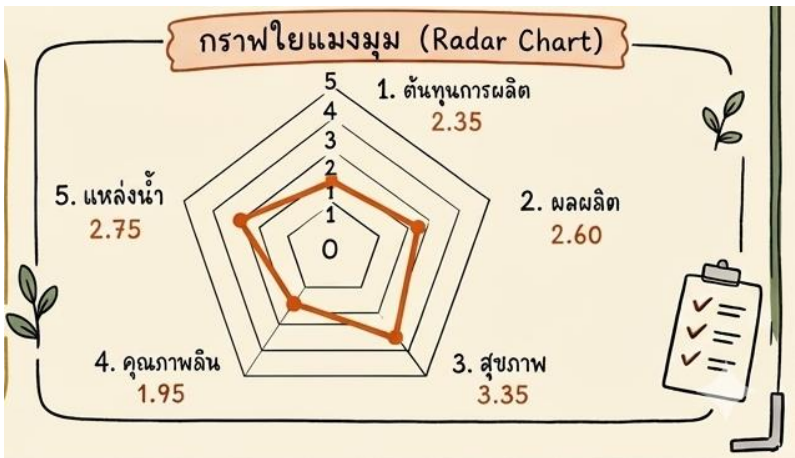
ขออธิบาย คะแนนเต็ม = 5 (เพราะใช้ Likert Scale 5 ระดับ)

ทำไมต้องใช้คะแนนหนึ่งถึงห้า เพราะห้าระดับนั้นมีจุดกึ่งกลางที่สาม ทำให้คนกล้าตัดสินใจ ถ้ามีแค่สี่ระดับคนมักลังเล และชาวบ้านคุ้นเคยกับระบบนี้อยู่แล้วตั้งแต่สมัยเรียน

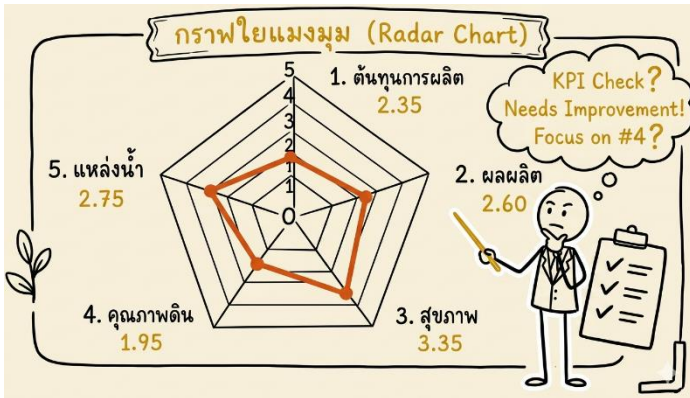
ขั้นที่หก — วาดใยแมงมุม

นำค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักรายมิติไปจุดลงบนแกนทั้งห้าของเข็มทิศ แกนไหนที่จุดอยู่ใกล้ศูนย์กลางคือจุดเปราะบางที่ควรปรับปรุงก่อน

ตัวเลข 1.95 นั้นอาจฟังไม่อิน แต่พอเห็นกราฟที่แห่วงตรงไหนสักด้าน คนในห้องจะรู้สึกทันทีโดยไม่ต้องอธิบาย สมาชิกกลุ่มจะเห็นพ้องตรงกันเองว่า เออ ด้านคุณภาพดิน เรามันแห่วงจริงๆ วะ โดยที่เจ้าหน้าที่ไม่ต้องพูดสักคำ

เมื่อผู้บริหารเห็นกราฟนี้ จะรู้ทันทีว่า กลุ่มนี้ต้องพัฒนาตรงจุดไหนก่อน ทำให้แก้ปัญหาได้ตรงจุด ถ้าด้านคุณภาพดินแห่วง ก็ส่งเสริมพัฒนาความรู้เรื่องการจัดการดินปุ๋ย ไม่ใช่ไปพัฒนาเรื่องบัญชีครัวเรือน

สิ่งสุดท้ายที่ต้องทำคือจดตัวเลขวันนี้ไว้ เพราะปีหน้าจะต้องประเมินซ้ำ ถ้าปีหน้ากราฟขยายกว้างขึ้นจากห้าสปีดสองเป็นเจ็ดสปีดห้าเปอร์เซ็นต์

นั่นคือกำลังใจของสมาชิกว่าที่เหนื่อยมาทั้งปีมันเห็นผลจริงๆ และเป็นผลงานที่ทรงคุณค่าของเกษตรกรตำบลด้วย

แสดงถึงความมุ่งมั่นตั้งใจเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่นั้นได้สร้างการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

ดร.ประทีป ออกแบบการคำนวณนี้เพื่อเปลี่ยนเสียงบ่น
ให้กลายเป็นตัวเลข และเปลี่ยนตัวเลขให้กลายเป็นภาพ
เพื่อสร้างความจริงที่เสียงไม่ได้
ให้ชาวบ้านยอมรับสถานการณ์ตัวเอง
แล้วลุกขึ้นมาพึ่งพาตัวเอง
เพื่อย้ายกราฟความสุขของพวกเขาให้เต็มวงในที่สุด

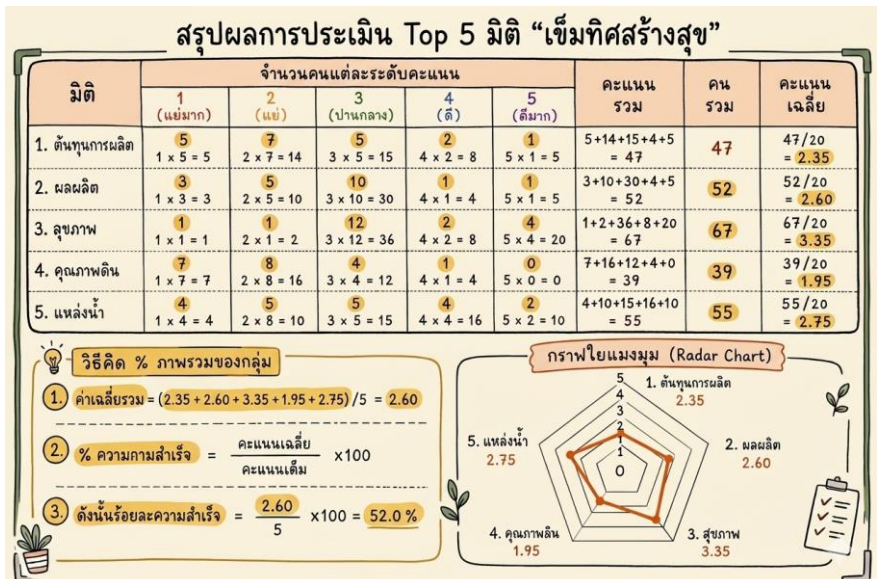

ตอนนี้กลุ่มรู้แล้วว่าอยู่ตรงไหน รู้แล้วว่าแห่งตรงไหน

เหลือแค่รู้ว่าจะเดินต่อไปทางไหน

นั่นคือหน้าที่ของ Smart A4

ซึ่งบทถัดไปจะพาไปลงมือทำต่อครับ

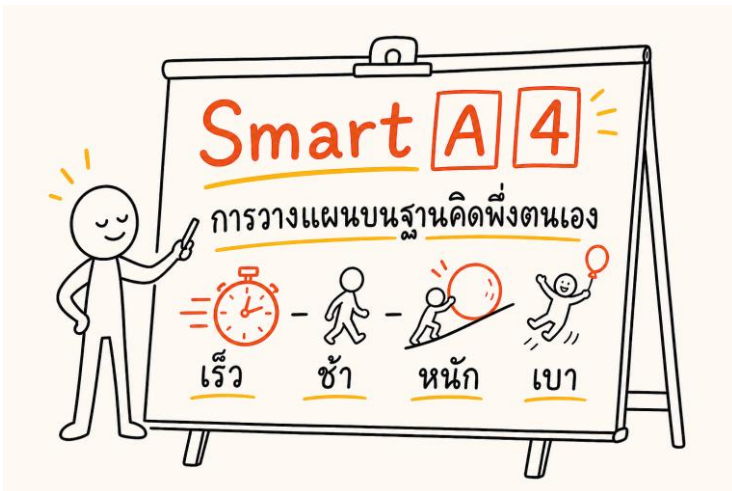
บทที่เจ็ด

Smart A4 (แผนรบบแปดช่อง)

ถ้า "เข็มทิศสร้างสุข" คือการส่องกระจกให้เห็นหน้าตัวเองจนรู้ว่า "แห้ว" ตรงไหน บทนี้เราจะมาคุยเรื่องเครื่องมือที่จะพาเราเดินไปข้างหน้า เครื่องมือนี้ชื่อว่า Smart A4

เป้าหมายของเครื่องมือนี้เรียบง่ายแต่ทรงพลังครับ มันคือการเปลี่ยน "ความอยาก" ให้กลายเป็น "ความจริง" โดยยึดหลักการที่นักส่งเสริมตัวจริงต้องท่องให้ขึ้นใจคือ "เร็ว-ช้า-หนัก-เบา"

อะไรที่ทำแล้วเห็นผลเร็วและสะท้อนความกินดีมีสุขของชาวบ้าน นั่นแหละคือสิ่งที่เราต้องกระโจนเข้าไปก่อน

เวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่ม ศคปช.วัดสิงขร เลือกเป้าหมาย "ต้นทุนการผลิต" คือตัวการใหญ่ที่ฉุดรั้งชีวิตพวกเขาไว้ นี่คือ "เป้าหมายร่วม" ที่เราจะเอามาทองลงบนกระดาน A4

ธงที่ปลายทาง: เป้าหมายต้องชัดเหมือนหลุมกอล์ฟ

การเขียนเป้าหมายที่ดีไม่ใช่แค่เขียนว่า "อยากรวย" หรือ "อยากลดต้นทุน" เพราะนั่นมันกว้างเหมือนมหาสมุทรที่มองไม่เห็นฝั่ง เป้าหมายที่ "Smart" ต้องประกอบด้วย 3 ส่วนคือ

- ◆ Want — ต้องการอะไร
- ◆ How much — ต้องการเท่าไร
- ◆ When — ต้องการเมื่อไร

กลุ่มได้กำหนดโจทย์ เป้าร่วม ดังนี้

**"ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ กข ๗๙ ลดลงจากไร่ละ ๓,๕๐๐
บาทเหลือ ๒,๕๐๐ บาท (ไร่ละ ๑,๐๐๐ บาท) ในฤดูการผลิต
พ.ค. - ต.ค. ๒๕๖๙"**

- ◆ ต้องการอะไร — ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ กข ๗๙ ลดลง
- ◆ ต้องการเท่าไร — จากไร่ละ ๓,๕๐๐ บาทเหลือ ๒,๕๐๐ บาท (ไร่ละ ๑,๐๐๐ บาท)
- ◆ ต้องการเมื่อไร — ในฤดูการผลิต พ.ค. - ต.ค. ๒๕๖๙

เห็นไหมครับ? มันชัดเจนเหมือนหลุมกอล์ฟที่อยู่ตรงหน้า หน้าที่ของเกษตรกรคือต้องตีลูกให้ลงหลุมนี้ให้ได้ แต่คำถามคือ... อะไรล่ะที่เป็น "อุปสรรค" ขวางทางลูกกอล์ฟลูกนี้อยู่?

พับกระดาษ... ชุดปัญหา

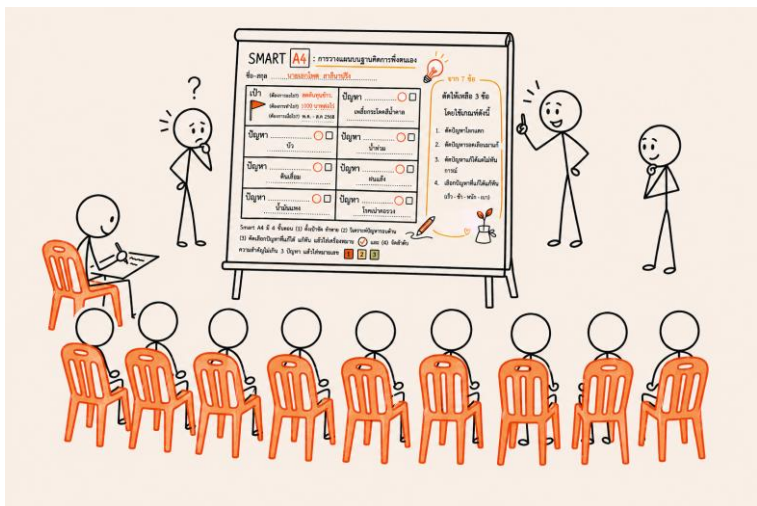
ตอนนี้แหละครับที่เราจะแจกกระดาษ A4 ให้ทุกคนคนละแผ่น แล้วบอกให้เขาพับเป็น ๘ ช่อง

- ◆ ช่องแรก (ซ้ายบน): ให้เขียน "เป้าหมาย" ที่เราตกลงร่วมกัน
- ◆ อีก ๗ ช่องที่เหลือ: คือพื้นที่สำหรับ "ปัญหา" หรืออุปสรรคที่ทำให้เราไปไม่ถึงเป้าหมายสักที

ปัญหา • ลดต้นทุน • ขว้างพันธุ์ 79 • ลดเวลาให้ • 1000 บาทต่อไร่ • เมื่อไหร่ • ตั้งแต่ พค- ตค 69	ปัญหา
ปัญหา	ปัญหา
ปัญหา	ปัญหา
ปัญหา	ปัญหา

ขั้นตอนนี้แหละครับคือ "หน้างาน" ของจริง ทีมงานนักส่งเสริมฯ อย่างน้อย ๓ คนต้องเตรียมปากกาเคมีหัวโตไว้ให้พร้อม แล้วแจกปากกาให้ผู้ร่วมเวทีแล้วเดินประกบ วนดู กระตุ้นถามอย่างใจเย็น

- ◆ อย่าชี้แนะ: อย่าไปบอกว่าเขาควรมีปัญหาอะไร ให้เขาคิดเอง ให้ย้าว่าต้องวิเคราะห์ปัญหาให้รอบด้าน หนึ่งช่องเขียนหนึ่งปัญหา ใช้คำที่ "สั้น ชัด เฉพาะเจาะจง" ในขั้นตอนนี้ไม่ได้ถามวิธีแก้ปัญหา
- ◆ อย่าปล่อยผ่าน: บางคนไม่กล้าเขียน บางคนเขียนสั้นจนงง บางคนเขียนยาวเป็นเรียงความ บางคนเขียนไม่คล่อง ทีมงานต้องช่วยกันตบให้เข้าที่

- ◆ ระบุปัญหาให้ชัด: ถ้าบอกว่า "โรคพืช" ทีมงานต้องถามต่อว่าโรคอะไร? "เน่าคอรวง" "ใบขีด" หรือ "โรคไหม้" — ถ้าศัพท์วิชาการกับภาษาถิ่นไม่ตรงกัน ทีมงานต้องช่วยจนให้เข้าใจตรงกันในวินาทีนั้นเลย
- ◆ เวลาใช้ชุดปัญหา: ให้เวลา ๑๐ - ๑๕ นาที เอาเท่าที่ชุดได้

ตะแกรงร่อนปัญหา: ตัดสิ่งที่ไม่ใช่" ออกไป

บางคนเขียนปัญหาได้ครบ ๗ ช่อง บางคนเขียนได้ ๔ ช่อง ก็ไม่เป็นไร
ขั้นตอนต่อไป เราจะสอนให้เขาใช้ "ตะแกรงร่อน" ให้เหลือปัญหา "เนื้อๆ" ไม่
เกิน ๓ ปัญหา โดยใช้เกณฑ์ตัดทิ้ง ๓ ข้อ ใช้เวลาประมาณ ๕ นาที

SMART A4 : การวางแผนบนฐานคิดการพึ่งตนเอง

ชื่อ-สกุล นายเอกโพธิ์ สารสินาปรัง

เป้า (ต้องการอะไร?) (ต้องการทำไร?) (ต้องการเมื่อไร?)	ลดต้นทุนข้าว . 1000 บาทต่อไร่ พ.ศ. - ส.ศ. 2568	ปัญหา ☐
ปัญหา ☐		ปัญหา ☐
ปัญหา ☐		ปัญหา ☐
ปัญหา ☐		ปัญหา ☐

Smart A4 มี 4 ขั้นตอน (1) ตั้งเป้าชัด ทำหาย (2) วิเคราะห์ปัญหารอบด้าน
(3) คัดเลือกปัญหาที่แก้ได้ แก้ทัน แล้วใส่เครื่องหมาย ✓ และ (4) จัดลำดับ
ความสำคัญไม่เกิน 3 ปัญหา แล้วใส่หมายเลข 1 2 3

จาก 7 ข้อ
ตัดให้เหลือ 3 ข้อ
โดยใช้เกณฑ์ดังนี้

1. ตัดปัญหาโลกแตก
2. ตัดปัญหารอคัดเลื่อนมาแก้
3. ตัดปัญหาแก้ได้แต่ไม่ทันการณ
4. เลือกปัญหาที่แก้ได้แก้ทัน (เร็ว - ช้า - หนัก - เบา)

1. ตัดปัญหาโลกแตก — น้ำท่วม ฝนแล้ง พายุ อากาศหนาว... ปัจจัยภายนอกที่เราคุมไม่ได้ ตัดทิ้งครับ เสียเวลาคิดไปก็ปวดหัวเปล่าๆ
2. ตัดปัญหาของคนอื่น — รอนโยบายรัฐ รอราคาน้ำมันลด รอราคาปุ๋ยถูกลง... อะไรที่ต้องรอให้เวทดาหรือรัฐบาลมาโปรด ตัดทิ้งครับ เพราะเราต้องการแก้ด้วยมือเราเอง
3. ตัดปัญหาที่แก้ได้แต่ไม่ทันการณ์ — เช่น อยากสร้างถนนเข้าทุ่งนา หรือ ขุดคลองชลประทานใหม่ โจทย์ของเราต้องจบภายใน ๔-๕ เดือนนี้ อะไรที่แม้ทำได้ แต่ช้าเกินไป... ตัดทิ้ง สุดท้าย เราจะเหลือปัญหาที่ "แก้ได้ แก่ทัน และแก้ได้ด้วยตัวเราเอง"

สัญญาณไฟจราจร: เร็ว-ช้า-หนัก-เบา

หลังจากเกษตรกรใช้ตะแกรงร่อนปัญหา เพื่อคัดเอาเฉพาะปัญหาที่แก้ได้
แก้ทัน อาจมีปัญหาของบางคนผ่านตะแกรงลงไปหมด แสดงว่าคนนั้นไม่คิด
พึ่งตนเอง ขณะที่บางคนชุดได้แค่ ๔ ปัญหา แต่ร่อนแล้ว ๔ ปัญหาอยู่ครบ คน
นี้น่าสนใจกว่า

แจก Post-it ๓ สี (แดง-เหลือง-เขียว) ให้เขียนปัญหาที่ค้างอยู่ใน
ตะแกรง หรือปัญหาที่แก้ได้แก้ทัน ไม่เกิน ๓ ปัญหา โดยนำหลักคิด
“เร็ว-ช้า-หนัก-เบา” มาใช้เรียงลำดับความสำคัญ

- ◆ สีแดง: ปัญหาที่ "หนักและเร่งด่วน" ที่สุด
- ◆ สีเหลือง: สำคัญรองลงมา
- ◆ สีเขียว: สำคัญน้อยกว่าสองปัญหาข้างต้น

ความมหัศจรรย์อยู่ตรงนี้ครับ... "สีแดง" ของสมชายอาจเป็น "เพลิง
กระโดด" แต่สีแดงของสมหญิงอาจเป็น "ดินเสื่อม" แต่ละคนให้ความสำคัญไม่
เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับบาดแผลที่แต่ละคนเคยเจอมา

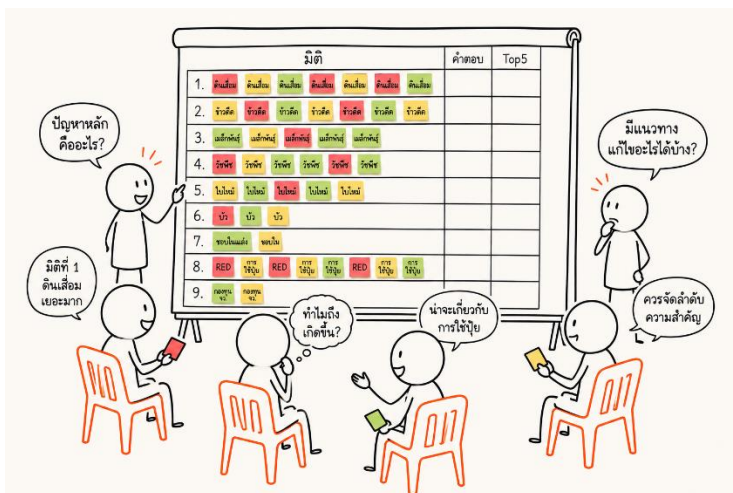
การรวมความคิด: จากกระดาษ A4 สู่กระดาษฟาง

จากนั้นให้ทุกคนเอา Post-it ไปแปะบนกระดาษฟางที่เตรียมไว้ นี่คือนาทีแห่ง "อะห่า!" (Aha Moment) เพราะเราจะเห็นภาพรวมของทั้งตำบลทันทีว่า "เฮ้ย! ส่วนใหญ่เราเจอปัญหาเดียวกันนี้หว่า"

ทีมงานต้องทำหน้าที่ "Grouping" หรือรวบรวมความคิด ขั้นตอนนี้ทีมงานต้องแม่นยำและกล้าตัดสินใจ รวบรวมปัญหาที่เหมือนกันไว้ด้วยกันโดยใช้คีย์เวิร์ดสั้นๆ นี่คือการหาสิ่งที่เราจะได้ "เปิดพื้นที่" ให้คน 20 คนที่เคยนั่งเงียบได้เห็นว่าปัญหาของเขามีเพื่อนร่วมชะตากรรม และเขาสามารถแลกเปลี่ยนวิธีสู้กับมันได้

ส่วนปัญหาโลกแตก ปัญหาของคนอื่นมาแก้ ปัญหาได้แต่ไม่ทันการณ์ หรือปัญหาอื่นๆ ที่ผู้ร่วมเวทีเขียนมา แต่ไม่เข้าพวกให้นำมาติดด้านล่างขอบกระดาษแยกไว้

กฎเหล็ก: ๓ ปัญหา ๓ วิธีแก้ (Less is More)

เมื่อเราเห็นปัญหาทั้งหมด ของสมาชิกกลุ่ม จัดเป็นหัวข้อบนกระดานเป็น ปัญหาที่แก้ได้ แก้ทัน แก่ด้วยตัวเราเอง แต่มันเยอะเกินไปใช้ไหมละ เราเลยให้ เลือกมา 3 ข้อ

ทำไมต้องแค่ 3 ?

- ◆ สมอองคนเรารับได้แค่นี้: ถ้าได้ปัญหา ๑๐ ข้อ เกษตรกรจะรู้สึก "ท่วม" จนถอดใจ แต่ถ้าเหลือ ๓ มันจะเกิดการถกเถียงว่าอะไรสำคัญกว่ากัน นั่นแหละคือการเรียนรู้

การโหวตจึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุด ในการเลือกปัญหาเพื่อหยิบยกมาแก้ไข (โดยใช้กฎ ๓ นิ้ว พับเก็บทีละครั้ง) เพื่อคัดเอา "๓ ปัญหาเป้งๆ" ของกลุ่ม ขึ้นมาเป็นตัวตั้ง ผลโหวตได้ข้อสรุปปัญหา 3 ข้อ ได้แก่

๑.ดินเสื่อม ๒.วัชพืช ๓.เมล็ดพันธุ์ แล้วแบ่งกลุ่มย่อยช่วยกันหาทางแก้

มิติ									คำตอบ	Top5
1.	ดินเสื่อม	ดินเสื่อม	ดินเสื่อม	ดินเสื่อม	ดินเสื่อม	ดินเสื่อม	ดินเสื่อม	ดินเสื่อม	ดินเสื่อม 12 คะแนน	2
2.	ข้าวดีด	ข้าวดีด	ข้าวดีด	ข้าวดีด	ข้าวดีด	ข้าวดีด	ข้าวดีด	ข้าวดีด	ข้าวดีด 11 คะแนน	3
3.	เมล็ดพันธุ์	เมล็ดพันธุ์	เมล็ดพันธุ์	เมล็ดพันธุ์	เมล็ดพันธุ์				เมล็ดพันธุ์ 5 คะแนน	5
4.	วัชพืช	วัชพืช	วัชพืช	วัชพืช	วัชพืช	วัชพืช	วัชพืช	วัชพืช	วัชพืช 15 คะแนน	1
5.	ใบไหม้	ใบไหม้	ใบไหม้	ใบไหม้	ใบไหม้				ใบไหม้ 4 คะแนน	6
6.	บัว	บัว	บัว						บัว 3 คะแนน	7
7.	ชอบใบแสง	ชอบใบแสง							ชอบใบแสง 2 คะแนน	8
8.	การใช้ปุ๋ย	การใช้ปุ๋ย	การใช้ปุ๋ย	การใช้ปุ๋ย	การใช้ปุ๋ย	การใช้ปุ๋ย	การใช้ปุ๋ย	การใช้ปุ๋ย	การใช้ปุ๋ย 7 คะแนน	4
9.	หนอนกอ	หนอนกอ							หนอนกอ 1 คะแนน	9

น้ำท่วม

ข้าวถูก

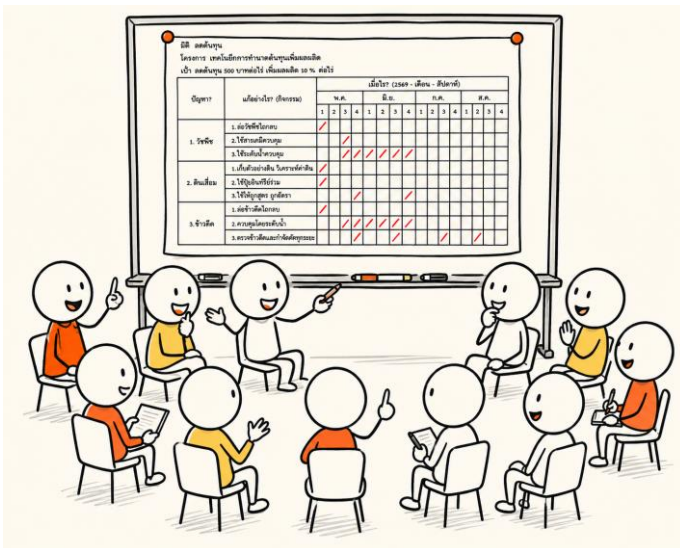
น้ำมันแพง

จากผลโหวตเราจะเลือก ปัญหา 3 ข้อเรียงลำดับ เร็ว - ช้า - นก - เบา เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาผ่านแผนปฏิบัติงาน (Action plan)

1000

นี่คือช่วงเวลา "เปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน" เกษตรกรที่เคยนั่งหลังสุดเริ่มขยับเก้าอี้เข้ามาใกล้ตารางแผนปฏิบัติการ คนที่เคยกล้าพูดเริ่มค้านผู้ใหญ่นบ้านด้วยประสบการณ์ตรงของตัวเอง

การแก้ไขแต่ละปัญหาควรมีมากกว่า ๑ วิธี

- ◆ เพราะชีวิตจริงทำได้แค่นี้: การมีหลายวิธีแก้ไข (Plan A, B, C) คือการเตรียมตัวรับมือวิกฤต ไม่ใช่แค่เขียนรายการข้อบ่งชี้ที่ไม่มีวันซื้อจริง
- ◆ แนวทางการแก้ไขปัญหา เกิดจากการระดมความคิด หลอมรวมประสบการณ์ตรงของแต่ละคน ปัญหาหนักอกหนักใจของบางคน แต่กลับเป็นเรื่องง่ายตายของอีกคน นี่แหละคือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นี่แหละคือการเปิดพื้นที่ให้เกษตรกร ได้พูดคุยและนำไปสู่แผนปฏิบัติงานในท้องไร่ท้องนา

มิติ ลดต้นทุน

โครงการ เทคโนโลยีการทำลดต้นทุนเพิ่มผลผลิต

เป้า ลดต้นทุน ๕๐๐ บาทต่อไร่ เพิ่มผลผลิต ๑๐ % ต่อไร่

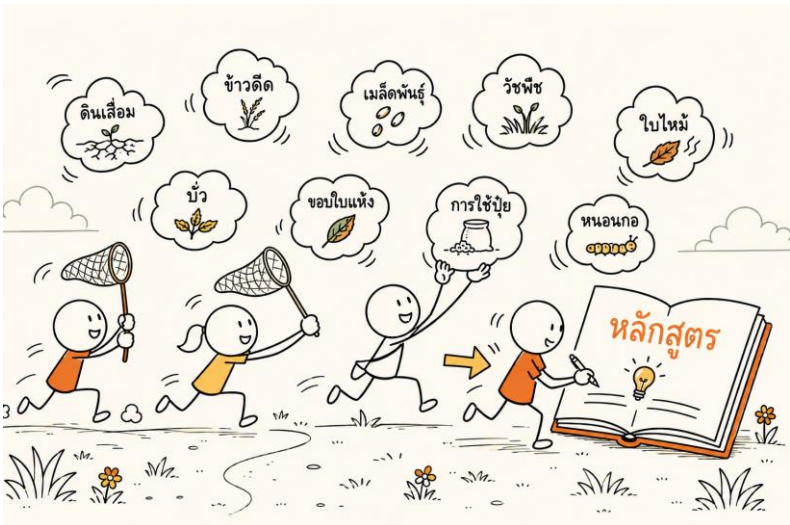
ปัญหา	แก้ยังไง? (กิจกรรม)	เมื่อไร? (๒๕๖๙ - เดือน - สัปดาห์)											
		พ.ค.				มิ.ย.				ก.ค.			
		๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔
๑. วัชพืช	๑. ลอว์ซพืชไกลบ	✓											
	๒. ใช้สารเคมีควบคุม			✓									
	๓. ใช้ระดับน้ำควบคุม			✓	✓	✓	✓	✓	✓				
๒. ดินเสื่อม	๑. เก็บตัวอย่างดิน วิเคราะห์ค่าดิน	✓											
	๒. ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ร่วม	✓											
	๓. ใช้ให้ถูกสูตร ถูกอัตรา			✓				✓					
๓. ข้าวติด	๑. ลอว์ข้าวติดไกลบ	✓											
	๒. ควบคุมไถยระดับน้ำ			✓	✓	✓	✓	✓	✓				
	๓. ตรวจข้าวติดและกำจัดศัตรูกระยะ			✓			✓				✓		✓

บทที่แปด

จากแผนบนกระดานสู่การลงมือปฏิบัติ

(หรือ: ปฏิทินรบบบลงมือทำจริง)

การทำเวทีชุมชนทั่วไปจบลงที่การได้แผนปฏิบัติการ ๓ ข้อเป้งๆ มาแก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้า แต่สำหรับ "โรงเรียนเกษตรกร" เครื่องมือ Smart A4 คือ จุดเริ่มต้นที่ยิ่งใหญ่นั่นครับ เพราะเราจะไม่ทิ้งปัญหาข้อไหนเลยที่เกษตรกร ช่วยกันขุดขึ้นมา ปัญหาที่แก้ไขได้ด้วยตัวเองเหล่านั้นจะถูกนำมา Grouping และ "ชำแหละ" ออกมาเป็นหลักสูตรการเรียนรู้

ปฏิทินที่มากกว่าตัวเลข: วิชาที่กินได้จริง

เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจระหว่างเรากับเกษตรกร เราจึงนำปัญหาทุกข้อที่ได้จากการใช้เครื่องมือ Smart A 4 มาทำเป็นหลักสูตรรายวิชาลงในปฏิทินการทํานา ปฏิทินการทํานาทั่วไปอาจบอกแค่ปลูกเดือนไหน ใสปุ๋ย กำจัดวัชพืช ใสปุ๋ย ป้องกันโรคพืชแมลง เก็บเกี่ยวตอนไหน แต่ปฏิทินที่เกิดจากเวทีมีส่วนร่วมจะ "พิเศษ" กว่านั้นครับ เราจะเอาทุกปัญหาที่เกษตรกรเขียนใน Post-it มาวางเรียงร้อยไปตามไทม์ไลน์การเจริญเติบโตของข้าว ตั้งแต่เตรียมดินจนถึงวันเก็บเกี่ยว

ชื่อ
วันที่

ชนิดของข้าวที่ปลูก

- ข้าวเจ้า (ระบุพันธุ์)

- ข้าวเหนียว (ระบุพันธุ์)

อัตราเมล็ดพันธุ์

ข้าวเจ้า	ข้าวเหนียว
25-30 กก./ไร่	20-25 กก./ไร่

เมล็ดพันธุ์ที่ดี

- สะอาด
- ไม่แตกหัก
- ไม่ปนเปื้อนสิ่งเจือปน
- อัตราการงอกดี

☀️ ปัญหาของเกษตรกรคือวิชาเรียนในโรงเรียนเกษตรกร ☀️

ระยะกล้า	ระยะแตกกอ	ระยะแตกกอ	ระยะตั้งท้อง	ระยะออกรวง
• โรค : โรคไหม้ โรคคันแฉา • แมลง : หนอนกระทู้กล้า • วัชพืช : หญ้า/กก • การจัดการ : คลุมเมล็ดพันธุ์ด้วยสารป้องกันเชื้อรา กำจัดวัชพืชก่อนปลูก	• โรค : โรคไหม้ โรคใบไหม้ โรคใบหงิก • แมลง : เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล หนอนกอ • วัชพืช : หญ้า/กก/ผักปอสนา • การจัดการ : ใส่ปุ๋ยตามคำแนะนำข้างกล่องกำจัดวัชพืชสำรวจแมลง	• โรค : โรคไหม้ โรคคอรวง • แมลง : เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล • วัชพืช : หญ้า/กก • การจัดการ : ใส่ปุ๋ยในแปลงเดิม ตรวจสอบแปลงสม่ำเสมอ	• โรค : โรคคอรวง โรคเมล็ดด่าง • แมลง : เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล • วัชพืช : - • การจัดการ : ปัดเอาเศษบนะเก็บเกี่ยวเมื่อสุกแก่	

ผลผลิตเฉลี่ย

• ข้าวเจ้า กก./ไร่

• ข้าวเหนียว กก./ไร่

หมายเหตุ

.....

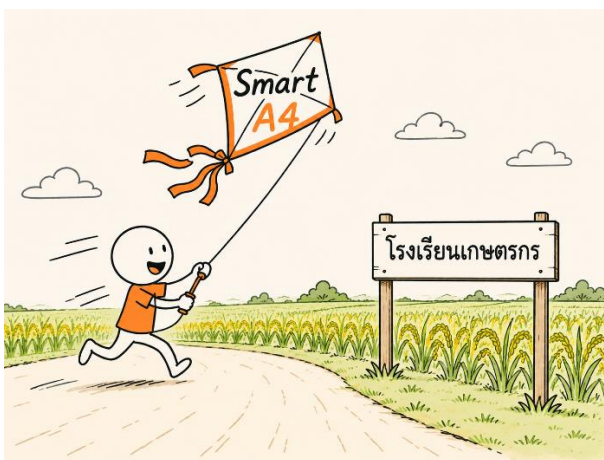
.....

ตรงนี้เองจะล้อกับหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนชาวนา นักส่งเสริมการเกษตรเองไม่ต้องไปนั่งคิดว่า ครั้งที่ 1 ที่จะนัดเจอกันจะสอนวิชาอะไร ครั้งที่ 2 จะเอาอะไรไปนำเสนอดีนะ

เพราะวิชาที่สอนเกษตรกรเขาบอกให้เราแล้วในเครื่องมือ Smart A4 ก็ปัญหานั้นแหละที่เขาเจอ และอยากหาวิธีการแก้ไข เพื่อบรรลุเป้าหมาย ก็ในเมื่อโรงเรียนเกษตรกรตั้งขึ้นสำหรับให้เกษตรกรได้เรียนรู้ และนำไปใช้ในไร่นาของตัวเองไม่ใช่เหรอ

จะไปเรียนวิชาอื่นๆ ให้เมื่อยตุ่มกันทำไมอยู่เล่า ก็นำปัญหาที่เกษตรกรพบเจอนั้นแหละนำมาเป็นวิชาเรียนรู้มันเสียเลย

“หลักสูตรที่ไม่ได้มาจากนั่งเทียนเขียน”

"ปัญหาคือวิชาที่ต้องเรียน และทางออกคือสิ่งที่เราต้องปฏิบัติ"

- ◆ วิชาดินและปุ๋ย: ปัญหา "ดินเสื่อม" จะถูกหยิบมาเรียนตั้งแต่ก้าวแรก เกษตรกรจะได้เรียนรู้วิธีการสุมเก็บตัวอย่างดินมาวิเคราะห์ค่า pH และธาตุอาหารพืชด้วยตัวเอง นำไปสู่การใช้ "ปุ๋ยสั่งตัด" ให้ถูกสูตร ถูกปริมาณ ถูกเวลา ถูกวิธี ไม่ใช่ตามๆ กันเหมือนเมื่อก่อน
- ◆ วิชาเมล็ดพันธุ์และวัชพืช: ปัญหา "ข้าววัชพืช" จะถูกแก้ตั้งแต่ขั้นตอนคัดเมล็ดพันธุ์ การหาแหล่งพันธุ์ที่บริสุทธิ์ การทำเขตกรรมกำจัดข้าวตีดข้าวแดง ไปจนถึงการเลือกใช้สารเคมีอย่างถูกวิธี
- ◆ วิชาอารักขาพืช: ปัญหา "เพลี้ยกระโดด" จะถูกวางไว้ในระยะที่เหมาะสม เราจะมาดูกันว่ามันชอบระบาดช่วงไหน? ต้องสุมตรวจยังงัย? ระยะไหนต้องดูแลเป็นพิเศษ?

แปลงเรียนรู้: ห้องเรียนที่ไม่มีกำแพง หัวใจของโรงเรียนเกษตรกรคือ "เราไม่เรียนผ่านกระดานดำบนศาลาวัด หรือผ่านหน้าจอโทรทัศน์" แต่เราจะย้ายห้องเรียนไปไว้ใน "แปลงเรียนรู้" ที่โล่งกว้าง เกษตรกรนักเรียนของเราจะได้ลงมือแก้ปัญหาไปทีละเปาะๆ บนดินจริงๆ เห็นผลจริงๆ และการป้องกันกำจัดตามช่วงที่เกิดขึ้นในระยะเวลาเจริญเติบโตของข้าว

ในปฏิทินการปลูกพืชที่สมบูรณ์แบบ ต้องระบุให้ชัดเจนครับว่า:

- แปลงของใคร: ระบุชื่อเจ้าของแปลง พันธุ์ข้าวที่ใช้ จำนวนไร่ และพิกัด XY ที่แม่นยำ เพื่อให้ทุกคนตามไปดูความสำเร็จได้ถูกจุด
- เรียนวันไหน: นัดหมายเวลาเรียนให้ชัดเจนว่าจะเจอกันกี่ครั้ง วันไหนบ้าง
- กติกา: ห้ามนัดวันพระ วันหยุดออก หรือวันประชุมหมู่บ้าน (เพราะนั่นคือ "วันสำคัญ" ของเกษตรกรที่ไม่มีใครอยากพลาด)

บทสรุป

กลับมาที่ศาลาวัดอีกครั้ง

มีคำถามหนึ่งที่ได้รับบ่อยมากในช่วงท้าย จากการที่ไปสอนฝึกทำเวทียุทธแบบมีส่วนร่วม "ในการจัดเวที ถ้าเกษตรกรไม่พูด ไม่ยอมตอบ ไม่ยอมเขียน... เราจะทำยังไงดี?"

คำตอบคือ ตอนที่ยังไม่มีหนังสือเล่มนี้ คือ ฝึกทำเวทีบ่อยๆ เป็นการทำซ้ำ แล้วเราจะเรียนรู้เทคนิค และวิธีการนำไปใช้เอง เหมือนขับรถ ฝึกครั้งแรกตื่นเต้นจนเหงื่อไหลไคลย้อย ขับรถสวนคันอื่นยังหวียวๆ เลย แต่พอนานๆ ไป ขับปาดหน้าเขาซะงั้น

หลังจากที่มีหนังสือเล่มนี้ ผมจะตอบไปว่า อ่านจากคู่มือซิ เป็นคำตอบย้อนกลับ เหมือนเวลาที่เรากำหนดงานโครงการเวลาติดขัดในการทำงานส่งเสริมการเกษตร คำตอบที่ได้ เหมือนกันทุกครั้ง คือ ไปอ่านคู่มือซิ

เดินมาไกลแค่ไหนแล้ว

ลองย้อนกลับไปดูเส้นทางที่เดินมาด้วยกันตลอดแปดบทนี้

บทที่หนึ่ง

รู้ว่า "มีส่วนร่วม" ในคู่มือโครงการนั้นไม่ได้มีคำอธิบาย และรุ่นพี่ส่วนใหญ่ก็ไม่รู้เหมือนกัน ความโล่งใจในข้อนี้ไม่ได้ทำให้ปัญหาหายไป แต่อย่างน้อยก็รู้ว่าที่งออยู่นั้นไม่ได้โง่คนเดียว

บทที่สอง

พาไปยืนอยู่หน้ากระตาดฟางเอียงในศาลาหมู่บ้าน เห็นว่าเวทีที่เคยจัดนั้นมีส่วนร่วมแบบเดียวกับเก้าอี้พลาสติกสีส้ม คือถูกใช้งาน ถูกัน แต่ไม่มีใครถามความเห็นอย่างจริงจัง

บทที่สาม

เป็นบทที่สำคัญที่สุดในเล่ม ไม่ใช่เพราะมีสูตรหรือขั้นตอน แต่เพราะมันเปลี่ยน "ท่าที" ก่อนเปลี่ยนทักษะ ประมาจารย์ทั้งสามท่านพูดต่างกัน แต่ชี้ไปที่สิ่งเดียวกัน และสิ่งนั้นสรุปได้สามคำ “ฟังไม่ตัด ไม่ยึด แต่เปิดพื้นที่”

บทที่สี่

สอนว่าพลังงานในพื้นที่มีอยู่แล้ว แค่ยังไม่มีใครไปชวนอาสาสมัครเกษตรในแต่ละหมู่บ้านคือทีมงานที่รอมารดตลอด สร้างทีม 4-6 คน แล้วทุกอย่างจะไม่ต้องแบกคนเดียวอีกต่อไป

บทที่ห้า

ชี้ให้เห็นว่าเครื่องมือคือเรื่องของปรัชญา ไม่ใช่เทคนิค SWOT เก่งในการมองออกไปข้างนอก แต่ เข้มทิศสร้างสุข และ Smart A4 เชื่อว่าคำตอบอยู่ในตัวเกษตรกรอยู่แล้ว หน้าที่ของเราคือช่วยให้เขาดึงมันออกมา

บทที่หกและเจ็ด

ลงมือทำจริง ทีละขั้น ช้าๆ ชัดๆ ตั้งแต่ถามคำถามแรกจนถึงวาดกราฟใยแมงมุม จนถึงพับกระดาษ A4 แล้วให้เกษตรกรชุดปัญหาออกมาด้วยมือของเขาเอง

บทสุดท้าย

พาออกจากศาลาวัด ไปสู่แปลงเรียนรู้ที่ไม่มีกำแพง ที่ซึ่งปัญหาบนกระดานฟางกลายเป็นหลักสูตรที่กินได้จริงในไร่นา

วงจรที่ไม่จบแค่วันนี้

สิ่งที่สำคัญที่อยากให้จำก่อนวางหนังสือเล่มนี้คือ เวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วมไม่ใช่กิจกรรมที่ทำครั้งเดียวแล้วจบ มันคือวงจร มันคือการทำซ้ำ

ปีนี้จัดเวที ได้กราฟใยแมงมุม เกษตรกรใช้ Smart A4 จัดทำแผนปฏิบัติการ ลงมือทำผ่านไปหนึ่งฤดูกาล ปีหน้าจัดเวทีอีกครั้ง วัดซ้ำในมิติเดิม ถ้ากราฟแมงมุมขยายกว้างขึ้นจากห้าสิบสองเป็นเจ็ดสิบห้าเปอร์เซ็นต์ นั่นคือกำลังใจที่จับต้องได้ ทั้งของเกษตรกรที่เหนื่อยมาทั้งปี และของเกษตรตำบลที่ซบรลไปลงพื้นที่มาตลอด

ปัญหาที่ใหญ่เกินกว่าจะแก้ได้ในระดับตำบล ซึ่งถูกแยกไว้ที่ขอบกระดานด้านล่างนั้นไม่ได้หายไปไหน มันถูกส่งต่อขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็น อบต. อำเภอ จังหวัด จนถึงระดับนโยบาย เสียงของเกษตรกรในศาลาวัดถึงขบวนวันนั้นเดินทางไปได้ไกลกว่าที่คิด ถ้ามีคนช่วยส่งให้ถูกทาง

นั่นแหละคือความหมายของการจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ไม่ใช่แค่กิจกรรมในคู่มือโครงการ แต่คือกระบวนการที่เชื่อมคนหนึ่งคนเข้ากับชุมชน และเชื่อมชุมชนเข้ากับระบบที่ใหญ่กว่า

สำหรับวันที่สองของการลงพื้นที่

ในบทแรกบอกว่าหนังสือเล่มนี้มีไว้เพื่อให้รู้ว่า ต้องเริ่มตรงไหน และบางทีนั่นก็เพียงพอสำหรับวันแรก

ถึงตรงนี้แล้ว ผ่านมาทั้งแปดบท ก็คงพอรู้แล้วว่า จะเริ่มตรงไหน จะเตรียมอะไร จะถามอะไร จะฟังอย่างไร และจะไม่ทำอะไรบ้าง

แต่ยังมีสิ่งหนึ่งที่หนังสือเล่มไหนก็ให้ไม่ได้ นั่นคือ **ชั่วโมงบิน** เพราะเวทีชุมชนแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน บางหมู่บ้านผู้ใหญ่บ้านเปิดกว้าง บางที่ปิดแน่น บางเวทีเกษตรกรพูดกันวันวาย บางเวทีเจียบจนได้ยินเสียงน้ำเย็นในถุงพลาสติกที่กำลังเปียก

การอ่านหนังสือทำให้รู้จักแผนที่ แต่การลงพื้นที่จริงต่างหากที่จะทำให้รู้จักภูมิสังคมและบริบทของชุมชน ฉะนั้นอย่ากลัวที่จะเริ่ม แม้ว่ากระดากพางจะยังเอียงอยู่ แม้ว่ายังไม่มั่นใจ แม้ว่าถามแล้วเจียบไปสิบห้าวินาที ซึ่งรู้สึกเหมือนสิบห้านาที

ความเจียบนั้นไม่ได้แปลว่าล้มเหลว มันแปลว่าเกษตรกรกำลังคิด และนั่นคือสัญญาณที่ดีที่สุดที่จะได้รับในศาลา

สุดท้ายนี้ อยากฝากสามคำไว้ให้ติดตัวไปทุกครั้งที่ยื่นรถกระบะออกไปลงพื้นที่ **ฟังไม่ตัด ไม่ยัด แต่เปิดพื้นที่**

ไม่ต้องท่องให้ขึ้นใจ แค่รู้ไว้ว่า ถ้าวันไหนหลงทาง สามคำนี้คือเข็มทิศ และ
ถ้าวันใดวันหนึ่งยืนอยู่หน้าศาลาวัดแห่งไหนสักแห่ง แล้วได้ยินเสียงเกษตรกร
ถกเถียงกันอย่างมีพลัง เสียงที่ไม่ใช่รอให้ใครพูดก่อน แต่เป็นเสียงที่อยากพูด
เพื่อสะท้อนความจริง สะท้อนปัญหาในชุมชน

นั่นแหละคือเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่แท้จริง

และนั่นแหละคือวันที่จะรู้ว่า ที่ตกเขามาตั้งนานนั้น... ไม่ได้เสียเปล่า

...

บทที่หก

ลงมือทำ

เพิ่มทักษะสร้างสุข เวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม

เป้าหมายของเรา

ฟังเสียงทุกคน
วัดผลเป็นตัวเลข
เห็นภาพเดียวกัน
พัฒนาไปด้วยกัน

ก่อนเริ่ม - เตรียมของให้ครบ

- กระดาษ A4 เยอะๆ
- Post-it 3 สี แดง เหลือง เขียว
- ปากกาเคมีหัวใหญ่ พอกับจำนวนคน
- กระดาษฟลิปชาร์ต หรือกระดาษฟาง และเทปกาว
- ไม่ต้องใช้โปรเจกเตอร์ ไม่ต้องใช้คอมพิวเตอร์

ความสำเร็จของสมาชิก
ศตปช.บ้านวัดสิงขร
ดูที่ไหน?

แนวคิดสำคัญ

- ถาม "ความต้องการ" ก่อน ไม่ใช้ถาม "ปัญหา"
- ทุกคนมีสิทธิ์ แสดงความคิดเห็น
- ให้คะแนนด้วยความรู้สึกของตัวเอง
- ใช้ตัวเลข + ภาพ เพื่อการตัดสินใจร่วมกัน

1 ถามให้ถูก (5 นาที)

ถามคำถามเดียว ดัง ฟังชัด แล้วหยุด... อย่าช่วยตอบ อย่ายกตัวอย่างนำ

บังคับให้คิดถึง "ป่าใหญ่" สิ่งที่ยากเกิดขึ้น ในอีก 3 ปีข้างหน้า

2 แจก Post-it และเขียน

แจก Post-it 3 สี คนละ 1 แผ่น เขียนคำตอบ "สั้น ชัด จัดการได้ วัดผลได้"

ให้สีแดงความสำคัญ

- แดง = สำคัญที่สุด
- เหลือง = สำคัญรองลงมา
- เขียว = สำคัญรองลงมา

หลีกเลี่ยงคำกว้างๆ เช่น "รายได้" "มีความรู้" "มั่นคง ยั่งยืน" ระวัง! ให้คะแนนไม่ได้

3 จัดกลุ่มและโหวตหา Top 5

- ติด Post-it บนกระดาษฟาง จัดกลุ่มคำที่ใกล้เคียงกัน
- โหวตเลือกไม่เกิน Top 5 มิติ
- แต่ละคนโหวตได้ 3 ครั้ง (ขู 3 นิ้ว = 1 โหวต)
- คะแนนเท่ากัน โหวตซ้ำเฉพาะข้อนั้น

4 โหวตประเมินแต่ละมิติ

ให้คะแนน 1-5 ด้วยกรวยมือ

1 = เข้มมาก 3 = พอใช้ 5 = ดีมาก

ตกลง "เกณฑ์กลาง" ก่อนโหวต

เช่น ผลผลิตข้าว

คะแนน 3 = 70 ถึง/ไร่

ต่ำกว่า = แย่ สูงกว่า = ดี

5 คำนวณ

ขั้นที่ 1 : คะแนนเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักรายมิติ

คะแนนย่อย = ระดับคะแนน x จำนวนคะแนนรวม

คะแนนเฉลี่ย = คะแนนรวม / จำนวนคะแนน

ขั้นที่ 2 : คะแนนเฉลี่ยภาพรวมกลุ่ม (ผลรวมคะแนนเฉลี่ยทั้ง 5 มิติ) ÷ 5

ขั้นที่ 3 : แปลงเป็นเปอร์เซ็นต์ได้เกรด

ร้อยละความสำเร็จของกลุ่ม = $\frac{\text{คะแนนเฉลี่ยภาพรวมกลุ่ม}}{\text{คะแนนเต็ม (5)}} \times 100$					
เกรด	A	B	C	D	E
	80-100%	60-79%	40-59%	20-39%	0-19%
	ดีมาก	พอใช้	ปาน (พอใช้)	แย่	แย่มาก

6 วาดใยแมงมุม

นำค่าเฉลี่ยรายมิติ ไปจุดบนแกนทั้ง 5 จุดที่ใกล้ศูนย์กลาง = จุดประปราย

กราฟแนวด้านใน = พัฒนามาก่อน ช่วยในแก้ปัญหาได้ตรงจุด!

ผลลัพธ์ที่ได้

- ✓ รู้เป้าหมายร่วมของกลุ่ม
- ✓ รู้ว่าตนเองอยู่ตรงไหน
- ✓ เห็นจุดอ่อน (จุดประปราย)
- ✓ มีตัวเลข + ภาพ
- ✓ ติดตามผลและพัฒนาได้ต่อเนื่อง

เก็บตัวเลขไว้
ปีหน้าประเมินซ้ำ
ถ้ากราฟขยายกว้างขึ้น...

**นั่นคือความสำเร็จ
และกำลังใจของเรา!**

"เปลี่ยนเสียงบ่นให้เป็นตัวเลข
เปลี่ยนตัวเลขให้เป็นภาพ"
เพื่อสร้างความจริงที่เที่ยงไม่ได้
ให้ชาวบ้านยอมรับสถานการณ์ตัวเอง
แล้วลุกขึ้นมาพึ่งพาตัวเอง
เพื่อยกยกรภาพความสุข
ของพวกเขาให้เต็มวงในที่สุด"

ดร.ประทีป

ต่อไปทำอะไร?

รู้แล้วว่อยู่ตรงไหน
รู้แล้วว่แนวตรงไหน

เหลือแค่รู้ว่า...
จะเดินต่อไปทางไหน

นั่นคือหน้าที่ของ
Smart A4

ติดตามในบทถัดไปครับ!

Smart A4 (แผนรบบแปดช่อง)

- เป้าหมายของเรา
- ✓ ฟังเสียงทุกคน
 - ✓ วัดผลเป็นตัวเลข
 - ✓ เห็นภาพเดียวกัน
 - ✓ พัฒนาไปด้วยกัน

ถ้า "เข็มนาฬิกาสร้างสุข" คือการส่งกระจกให้เห็นหน้าตัวเอง
จนรู้ว่า "แนว" ตรงไหน บทนี้เราจะมาคุยเรื่องเครื่องมือ
ที่จะพาเราเดินไปข้างหน้า เครื่องมือนี้ชื่อว่า Smart A4

เป้าหมายของเครื่องมือนี้เรียกว่าย่นแต่ทรงพลังครับ มันคือ
การเปลี่ยน "ความอยาก" ให้กลายเป็น "ความจริง" โดยยึด
หลักการที่ทักส่งเสริมตัวจริงต้องท่องให้ขึ้นใจคือ "เร็ว-ช้า-หนัก-เบา"
อะไรที่ทำแล้วเห็นผลเร็วและสะท้อนความกินดีมีสุขของ
ชาวบ้าน นั่นแหละคือสิ่งที่เราต้องกระโจนเข้าไปก่อน

เวทีชุมชน
แบบมีส่วนร่วมของ
กลุ่ม ศคปช.วัดสังเขป

1 องค์ประกอบ: เป้าหมายชัดเหมือนหลุมกอล์ฟ

เขียนเป้าหมายที่ดี ต้องมี 3 ส่วน

- Want** ต้องการอะไร
- How much** ต้องการเท่าไร
- When** ต้องการเมื่อไร

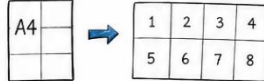
2 กำหนดเป้าหมาย "ต้นทุนการผลิต"

"ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ กข ๙๙
ลดลงจากไร่ละ 3,500 บาทเหลือ
2,500 บาท (ไร่ละ 1,000 บาท)
ในฤดูการผลิต พ.ค. - ต.ค. 2569"

- W** ต้องการอะไร - ต้นทุนการผลิตข้าวพันธุ์ กข ๙๙ ลดลง
- H** เท่าไร - จากไร่ละ 3,500 เหลือ 2,500 บาท (ไร่ละ 1,000 บาท)
- W** เมื่อไร - ในฤดูการผลิต พ.ค. - ต.ค. 2569

3 พับกระดาษ...ชุดปัญหา

แจกกระดาษ A4 ให้ทุกคนพับเป็น 8 ช่อง

- ✓ ช่องแรก (ซ้ายบน): เขียน "เป้าหมาย"
- ✓ อีก 7 ช่อง: เขียน "ปัญหา/อุปสรรค"

4 ลงสนาม: ทำงานเดินประกบ

- อยู่ข้างไหน ให้คิดเอง
- อยู่ปลาย่ายผ่าน ช่วยเขียนให้ชัดเจน
- ระบุปัญหาให้ชัดเจน เจาเจอ
- ใช้เวลา 10-15 นาที

5 ตระกรรกรองปัญหา: ตัดสิ่งที่ไม่ใช่

- ✗ 1. ตัดปัญหาโลกแตก
ถ้าทำแล้วมันเสีย
จาก อากาศหนาว
- ✗ 2. ตัดปัญหาของคนอื่น
รอบนโยบายรัฐ ราคาสินค้า
น้ำดื่มลด ราคากุ้งลดลง
- ✗ 3. ตัดปัญหาที่ไม่ได้แก้
ไม่ทันการณ์
เช่น ว่างงาน ขาดตลาด
ชลประทานใหม่

เหลือเฉพาะ
ปัญหาที่
"แก้ได้
แก้ทัน
และแก้ได้ด้วย
ตัวเราเอง"

6 สัญลักษณ์ไฟจราจร: เร็ว-ช้า-หนัก-เบา

- ใช้ Post-it 3 สี เขียนปัญหา
ที่ตั้งอยู่ในตาราง (ไม่เกิน 3)
- สีแดง** = หนักและเร่งด่วนที่สุด
- สีเหลือง** = สำคัญรองลงมา
- สีเขียว** = สำคัญน้อยกว่า 2 ข้อ

แต่ละคนให้ความสำคัญไม่เหมือนกัน
ขึ้นอยู่กับขนาดและแต่ละคนเคยเจอมา

7 รวมความคิด: จาก A4 สู่กระดาษฟาง

ทุกคนนำ Post-it ไปแปะบนกระดาษฟาง
จะเห็นภาพรวมทันทีว่า "เราเจอปัญหา
เดียวกันนี้หรือไม่!"

8 ทำงานรวบยอด (Grouping)

รวบปัญหาที่เหมือนกันไว้ด้วยกัน
ใช้สีบับรีดสี...

ปัญหาโลกแตก / รอคอยอื่น / แก้ไม่ทัน / ขึ้นๆ
ที่ไม่เข้าพวก → ตัดไว้ด้านล่างแยกไว้

9 กฎเหล็ก: 3 ปัญหา 3 วิธีแก้ (Less is More)

โหวตเลือก "3 ปัญหาใหญ่ๆ" ของกลุ่ม
(ชู 3 นิ้ว พับเก็บแต่ละครั้ง)

ผลโหวตได้: 1. ดินเสื่อม 2. วัชพืช 3. เมล็ดพันธุ์

จากนั้น แบ่งกลุ่มย่อย ช่วยกันหาทางแก้ไข

10 โสณณ! ลงใน Smart A4 (แผนรบบ 8 ช่อง)

1 เป้าหมาย	2 ปัญหา ดินเสื่อม	3 ปัญหา วัชพืช	4 ปัญหา เมล็ดพันธุ์
5 วิธีแก้ (ดินเสื่อม)	6 วิธีแก้ (วัชพืช)	7 วิธีแก้ (เมล็ดพันธุ์)	8 ทักษะการ, ผู้รับผิดชอบ, ติดตามผล

* วิธีแก้แต่ละปัญหา ควรมากกว่า 1 วิธี (Plan A, B, C)

11 จากแผน...สู่การลงมือทำ

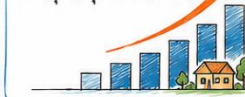
- ✓ ทำหน้าที่ของตนเองให้ชัดเจน
- ✓ กำหนดเวลาเริ่ม-เสร็จ
- ✓ ติดตามความก้าวหน้า
- ✓ ปรับแผนเมื่อพบอุปสรรค

แผนที่ = ทำได้จริง
ทำจริง = เห็นผลจริง

12 เปลี่ยนความอยาก ให้เป็นความจริง

เมื่อแผนถูกขับเคลื่อน
ต้นทุนลดลงตามเป้าหมาย
ความสุขของชุมชนก็เพิ่มขึ้นจริง

จำไว้เลย! เป้าชัด = ทิศทางชัด

ปัญหาชัด = แก้งตรงจุด

ร่วมมือกัน = สำเร็จแน่นอน

SMART A4

ปัญหา

แนวทาง

เป้าหมาย

เป้าหมาย

- ดินเสื่อม
- ข้าววัชพืช
- เพลี้ยกระโดด
- ต้นทุนสูง
- ผลผลิตต่ำ

จากแผนบนกระดานฟาง

สู่แปลงนา

ปฏิทินรบบ้างมือทำจริง

การทำงานที่ชุมชนทั่วไปจนลงที่การได้แผน 3 ข้อใหญ่ มาแก้ไขปัญหานาเฉพาะหน้า แต่สำหรับ “โรงเรียนเกษตรกร” เครื่องมือ Smart A4 คือจุดเริ่มต้นที่ยิ่งใหญ่กว่า เพราะเราไม่ทิ้งปัญหาโดยเอา ปัญหาที่แก้ไม่ได้ จะถูกนำมา Grouping และ “ข้ามทะเล” ออกมาเป็นหลักสูตรการเรียนรู้

เวทีชุมชน

เราคิด เราทำ เราแก้ไข

ปฏิทินที่มากกว่าตัวเลข : วิชาที่กินได้จริง

นำปัญหาจากข้อจาก Smart A4 มาวางเรียงร้อยตามไทม์ไลน์การเรียนรู้เติบโตของข้าว ตั้งแต่เตรียมดินจนถึงวันเก็บเกี่ยว นี่คือปฏิทินที่เกิดขึ้นจากเวทีมีส่วนร่วม ที่จะบอกว่า “ช่วงไหนต้องเรียนรู้อะไร เพื่อแก้ปัญหาอะไร”

เตรียมดิน (0-15 วัน)	หว่าน/นาหว่าน (15-30 วัน)	กล้า/แตกกอ (30-60 วัน)	ตั้งท้อง (60-90 วัน)	ออกรวง (90-110 วัน)	เก็บเกี่ยว (110-120 วัน)
ปัญหาที่พบ - ดินเสื่อม - pH ไม่เหมาะสม - อินทรีย์วัตถุน้อย	- เมล็ดพันธุ์ไม่ดี - ข้าววัชพืช - งอกไม่สม่ำเสมอ	- วัชพืชขึ้นมาก - ต้นไม่แข็งแรง - ใช้ปุ๋ยไม่ถูกช่วง	- เพลี้ยกระโดด - โรคใบไหม้ - ใส่ปุ๋ยไม่เหมาะสม	- โรคคอรวง - เมล็ดลีบ - อาหารไม่พอ	- ผลผลิตต่ำ - ต้นทุนสูง - ราคาตกต่ำ

วิชาที่สอน เกษตรกรบอกเราแล้ว ในเครื่องมือ Smart A4 ปัญหาที่เขาเจอ คือสิ่งที่เขาอยากเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในนาของตนเอง

“หลักสูตรที่ไม่ได้มาจากหนังสือเรียน”
ปัญหาคือวิชาที่ต้องเรียน และทางออกคือสิ่งที่เราต้องปฏิบัติ”

ตัวอย่างรายวิชาในหลักสูตรโรงเรียนชาวนา

1 วิชาดินและปุ๋ย

ปัญหา “ดินเสื่อม” จะถูกหยิบมาเรียนตั้งแต่ก้าวแรก เกษตรกรจะได้เรียนรู้วิธีการสู่เก็บตัวอย่างดิน มาวิเคราะห์ค่า pH และธาตุอาหารพืชด้วยตัวเอง นำไปใช้ในการ “ปุ๋ยสั่งตัด” ให้ถูกสูตร ถูกปริมาณ ถูกเวลา ถูกวิธี ไม่ใส่ตามๆ กันเหมือนเมื่อก่อน

2 วิชาเมล็ดพันธุ์พันธุ์และวัชพืช

ปัญหา “ข้าววัชพืช” จะถูกแก้ตั้งแต่ต้นตอคิด เมล็ดพันธุ์ การหาแหล่งพันธุ์ที่บริสุทธิ์ การทำ เขตกมรณกำจัดข้าวดีด ข้าวดีด ไปจนถึงการ เลือกใช้สารเคมีอย่างถูกวิธี

3 วิชาอารักขาพืช

ปัญหา “เพลี้ยกระโดด” จะถูกนำไปในระบะ ที่เหมาะสม เราจะมีมาตรฐานว่าเมื่อไหร่จะระบาด ช่วงไหน? ต้องสำรวจตรวจอย่างไร? ระยะไหนต้องดูแล เป็นพิเศษ?

แปลงเรียนรู้ : ห้องเรียนที่ไม่ใส่กำแพง

ย้ายห้องเรียนมาไว้ใน “แปลงเรียนรู้” ลงมือแก้ปัญหาไปทีละเปาะๆ บนดินจริง เห็นของจริง แก้ไขตามช่วงเวลาการเรียนรู้เติบโตของข้าว

ปฏิทินการปลูกพืชที่สมบูรณ์แบบ ต้องระบุให้ชัดเจน

📍 แปลงของใคร	ระบุชื่อเจ้าของแปลง พันธุ์ข้าวที่ใช้ จำนวนไร่ และทิศ XY ที่แม่นยำ เพื่อให้ทุกคนตามไปดูความสำเร็จได้ถูกต้อง
📅 เรียนวันไหน	นัดหมายเวลาเรียนให้ชัดเจนว่าจะเจอกันที่ครั้ง วันไหนบ้าง
📢 กติกา	ห้ามดื่มวันพระ วันหยุดออก หรือวันประชุมหมู่บ้าน (เพราะนั่นคือ “วันสำคัญ” ของเกษตรกรที่ไม่ใช่ใครอยากพลาด)

เราเรียนรู้ แก้ปัญหา พัฒนา ร่วมกัน
เพื่อผลผลิตที่ดี ชีวิตที่ดี และอนาคตที่ยั่งยืน

เราไปด้วยกันนะครับ!

กระบวนการทำงานของนักส่งเสริม

จากเวทีชุมชน...สู่การเปลี่ยนแปลงในแปลงนา

⇒ ร่วมคิด ร่วมทำ แก้ปัญหาเอง พึ่งตนเองได้ ⇒

เราคิดเอง ทำเองได้!

1 นักส่งเสริมจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม

- บรรยากาศเป็นกันเอง
- ทุกคนมีส่วนร่วม
- ไม่ชี้นำ แต่ชวนคิด
- ให้เกษตรกรเป็นเจ้าของปัญหาและทางออกเอง

สิ่งที่

- ฟังกัน
- เปิดใจ
- แลกเปลี่ยน
- ร่วมคิด
- ร่วมทำ

2 ใช้เครื่องมือ เชื่อมทิศสร้างสุข

รู้ทิศทางของกลุ่ม และประเมินว่าดีหรือยัง

ขั้นตอน

- 1 เลือกมิติที่สำคัญ
- 2 ให้คะแนน 1-5
- 3 คำนวณคะแนน
- 4 วาดกราฟเรดาร์

คะแนนเฉลี่ยภาพรวม

2.60

คิดเป็น **52%**

เกรด **D**

(ผ่าน แต่ต่ำ)

จุดแข็ง

รู้ทิศทาง

3 เลือกเป้าหมาย (อะไรน่าแก้ น่าทำหา ที่ส่งผลต่อผู้มีส่วน)

โหวตเลือกเป้าหมาย

เกณฑ์การเลือก

- ☒ ส่งผลต่อผู้มีส่วน
- ☒ แก้ได้
- ☒ แก้ทัน
- ☒ ทำเองได้

ลดต้นทุน	เพิ่มผลผลิต	คุณภาพดิน
16	10	7
น้ำเพียงพอ	สุขภาพ	
5	3	

ลดต้นทุนการผลิต

4 ใช้เครื่องมือ Smart A4 (แผนรบ 8 ช่อง)

ค้นหาปัญหา ว่าอะไรเป็น ปัญหาคืออะไร

เป้าหมาย	ปัญหา 1	ปัญหา 2	ปัญหา 3
ปัญหา 4	ปัญหา 5	ปัญหา 6	ปัญหา 7

ตัวอย่าง 3 ปัญหาหลัก

- 1 ดินเสื่อม
- 2 วัชพืช
- 3 เมล็ดพันธุ์

- 1 ขุดปัญหา (7 ช่อง)
- 2 ตระเวนร่อนปัญหา (ตัดสิ่งที่ตัดไม่ได้ออก)
- 3 จัดลำดับ (เร็ว-ช้า-หนัก-เบา)
- 4 โหวตเลือก เหลือ 3 ปัญหาหลัก

5 ทำแผนปฏิบัติการ (Action Plan)

แต่ละปัญหา มีหลายวิธีแก้ไข

- Plan A
- Plan B
- Plan C

แผนปฏิบัติการ 3 ปัญหา			
① ดินเสื่อม →	ปรับปรุงดิน	ใช้ปุ๋ยอินทรีย์	ปลูกพืชปุ๋ยสด
② วัชพืช →	จัดการน้ำ	เขตกรรม	คลุมดิน
③ เมล็ดพันธุ์ →	คัดเมล็ด	ทำแปลงพันธุ์	เก็บรักษา
	กำหนดกิจกรรม	เวลา	ผู้รับผิดชอบ

กำหนด

ปฏิบัติงาน

ตลอดฤดูกาล

6 นำแผนไปทำใน โรงเรียนเกษตรกร ผ่านการเรียนรู้จริงในแปลงเรียนรู้

เรียนรู้ในแปลง

- ดูของจริง
- ทำจริง
- ทดลองจริง
- อภิปรายร่วมกัน

ถอดบทเรียน

นำความรู้ไปใช้

- ทำแปลงของตนเอง
- บันทึกข้อมูล
- ติดตามผล

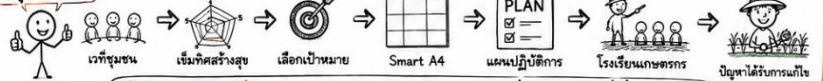
แก้ปัญหาได้จริง

- ต้นทุนลดลง
- ผลผลิตดีขึ้น
- ดินดี น้ำดี
- อยู่ดีมีสุข

ผลลัพธ์

- ☒ กลุ่มเข้มแข็ง
- ☒ สมาชิกมีความรู้
- ☒ พึ่งตนเองได้
- ☒ คุณภาพชีวิตดีขึ้น
- ☒ ยั่งยืน

สรุปภาพรวม

ให้คนทำ เป็นคนคิด ร่วมกันสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

ทวีศักดิ์ นพเกษร. (2541). *วิกฤตสังคมไทย 2540*

กับบทบาทวิทยาการกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อจัดเวทีประชาคม.

คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ.

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. (2562). *คู่มือการวางแผนพัฒนาการเกษตรเชิงพื้นที่ (ระดับตำบล)*

"ระเบิดจากข้างใน" โดย "คนทำเป็นคนคิด" ใช้เข็มทิศสร้างสุข – นำทางการพัฒนา Smart

A4 – วางแผนบนฐานคิดการพึ่งตนเอง. มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน.

ประเวศ วะสี. (2546). *สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา : ปฏิรูประบบสุขภาพและปฏิรูปประเทศไทย.*

หมอชาวบ้าน.

วิจารณ์ พานิช. (2543).

สถานภาพชุมชนท้องถิ่นและการวิจัยเพื่อท้องถิ่นท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง. ใน *อาภรณ์ จันทรสมวงศ์ (บก.), การวิจัยเพื่อท้องถิ่น: รากฐานแห่งพลังปัญญา* (น. 29-40).

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).